

ГОДИНА II.

— 1872 Юлій 1 —

КНИЖКА 19.

НЪЩО ЗА СРЪДНЫТЪ УЧИЛИЩА У ДРУГЫТЪ НАРОДЫ И ЗА УЧИ- ЛИЩНОТО ПРЪПОДАВАНІЕ.

— 0 —

(Виждѣ брой 18, год. II).

Гарровското училище е такожде аристократическо. То отстои отъ Лондонъ около два часа и е расположено на едно мѣсто твърдѣ здраво. То е основано въ 1571 год. отъ единъ селскы землевладелецъ, който посвятилъ една часть отъ имота си за построеніето на едно училище за бесплатно ученіе на селянчетата и за подправка на пѣтя къмъ Лондонъ. Шестима изпълнители на завѣщаніето управляютъ днесъ подареный имотъ. Само това станало че бесплатното училище са е обрнало на втеростепенно училище, дѣто са учятъ дѣцата на по първытѣ фамилии въ Англія. Исполнители на завѣщаніето сѣ свѣтскы хора и не са смѣсятъ въ училищнытѣ дѣла; тѣзи дѣла сѣ подъ пълното распореждане на началника. Гарровското училище е повтореніе на Етонското: сѣщото раздѣленіе на ученицытѣ, сѣщото пансіонерство, сѣщата свобода, сѣщата страсть къмъ тѣлеснытѣ упражненія, сѣщата боязнь отъ подновяваніята въ науката. Само математиката са изучава по добръ.

Училището въ Ругби е основано въ врѣмето на Елисавета. То е основано отъ нѣкого си Лаврентія, който подарилъ на повото училище осѣмъ гектара земя (единъ гектаръ са равни на 10,000 четвъртити метра) отъ която изваждали тогава до осѣмъ лиры доходъ. Днесъ училището изважда отъ тая земя и отъ други имоты до 140,000 фр. Отъ смиреняо училище това училище е станало богато заведение, дѣто са учѣтъ дѣцата на богатитѣ граждани. Ученицитѣ възлазятъ до 500; сѣщото число ученицы има и въ Гарровъ, когато въ Етонъ ученицитѣ възлазятъ до 1000 души. Годишнитѣ разносцы за единъ ученикъ въ училището на Ругби достигатъ до 3000 франгы. Градскитѣ ученицы не плащатъ нищо за ученіето. За това много фамилии отъ бѣднитѣ са прѣселяватъ въ Ругби, каквото да могатъ да изучѣтъ дѣцата си съ по малко разносцы. Това училище е имало честь да са управлява отъ 1828 до 1842 отъ единъ началникъ, който е произвелъ въ него голѣмы прѣобразованія. До тогава ученицитѣ были твърдѣ своеволны. Намѣсто да ги подчинява на строгы правила, умный началникъ са заловилъ да ги исправи единъ чрѣзъ други. Съ твърдостъта на своя характеръ и съ убѣжденіето той дѣйствовалъ надъ по голѣмытъ ученицы и чрѣзъ тѣхъ произвелъ пълно промѣненіе въ правитѣ на ученицитѣ. Ругби днесъ са хвали не само за добритѣ си редове, нѣ и за прогресивното постѣпваніе на ученіето въ него. Классическата литература залавя написта пѣрвото мѣсто; нѣ изученіето на математиката, на физиката, на живитѣ языцы и пр. са разширява отъ день на день повече. Тамъ сѣществува лабораторія и естественитѣ науки са задлѣжителны, нѣщо което нѣма въ другитѣ училища.

Освѣнъ показанитѣ училища въ Англія има еще много срѣдни училища, които сѣ останѣли на по долне мѣсто не защото ученіето имъ е по долне, нѣ защото не сѣ синчелили благоволеніето на фамилитѣ. Вестминистерското училище въ Лондонъ има доходъ до 60,000 лиры; то поддържа 40 въспитаника и двама профессора на свое иждивеніе; нѣ защото е въ града лк., защото ученіето му става по старый начинъ ли, или защото дисциплината му е твърдѣ строга, ученицитѣ са намаляватъ отъ година на

година. Въ Лондонъ училищата съ външни ученицы повече изходятъ на родителитѣ; отъ това по главнитѣ училища нѣматъ вътрѣшни ученицы. При черковата Св. Павелъ има училище, което е основано въ XVI вѣкъ отъ нѣкой си черковникъ за 153 ученика, въ въспоминаніе на 153-тъ рабы, които чудесно уловили ученицитѣ христовы. Исполнителитѣ на завѣщаніето строго пазятъ онова узаконеніе и не приематъ и сега нито единъ ученикъ повече. Нѣ понеже доходитѣ на училището сѣ порастнали и надминаватъ 200,000 фр. тѣзи добры хора иматъ гръжата да си раздѣлятъ избитка. Постѣпваніето въ това училище са търси твърдѣ много защото освѣнъ бесплатното учение ученика е увѣренъ че ще получи стипендія и за университета. Профессоритѣ сѣ добры, нѣ учението не отива толкозъ добръ, защото ученицитѣ не са приематъ по способности и по конкурсъ, нѣ са назначаватъ отъ управителитѣ, които приематъ своитѣ покровителствуемы.

Училищата за грамматика въ Англія сѣ многочисленны; повечето отъ тѣхъ иматъ богаты имоты и са поддържатъ отъ всемогущето прѣданіе. При всичко това тѣй падатъ надолу, защото программитѣ имъ не отговарятъ на нуждытъ на врѣмето. Може да са каже, че классическото учение са поддържа гѣ тѣзи училища зарадъ лесинитѣ, които дава на ученитъ. Прѣкаралъ ли е сичкыя курсъ или е излѣзълъ прѣди врѣме отъ училището; училъ ли са е усърдно, или прѣкаралъ врѣмето си въ игры, ученика съ нищо не го показва, защото нѣма окончателно испытаніе. Той си остава ученикъ на Етонъ, Гарровъ или Ругби, ако ще бы и нищо да не знае. Никакво свидѣтелство не му са дава и не му са иска.

Англійцитѣ и до сега казуватъ, че е по добръ да даватъ на дѣцата классическо образование, което ще придаде на гѣхный духъ мажеска крѣпость, нежели да обрѣменяватъ ума имъ съ полезны познанія. Споредъ тѣзи понатія, дружественный животъ въ училищата, изученіето на классическата древность и тѣлеснытъ упражненія были доста да образуватъ единъ съвършененъ джентлеменъ, единъ добръ гражданинъ, единъ полезенъ челоувѣкъ. Колкото за единъ джентлеменъ, това образование може и да е достатъчно, защото джентлеменитѣ пзбиратъ политическата ка-

ріера и чрѣзь ораторството приготвятъ си добро положеніе. Нѣ за единъ добъръ гражданинъ и за полезенъ чловѣкъ, то е твърдѣ недостаточно. Ный не вѣрваме, че чловѣкъ може да бѣде добъръ, когато не знае законитѣ на най обыкновенныѣ явленія на свѣта и на общественный животъ. Ный не можемъ да разберемъ, че чловѣкъ може да бѣде полезенъ, безъ да разбира въ що състои ползата на врѣмето, безъ да има нужныѣ полезны познанія. Наистинна, Англія брои много практическы и полезны хора; нѣ трѣба да знаеме, че тѣзи хора не сѣ направили своитѣ полезны откритія съ классическото си образование. Тый сѣ достигнали до тѣзи резултаты съ собственныѣ силы и съ онова ученіе, което сѣ изучили отъ книгата на опыта и на природата. Благодареніе на свободната отхрана на Англійцѣтъ, тѣхный умъ си остава не потиснатъ отъ школното ученіе и способенъ да направи самостоятелно твърдѣ много за допълненіе на своето образование.

Че досегашното образование въ срѣднитѣ училища е недостаточно, това захвана да са усѣща почти отъ сичкы. За да са въспълни тоя голѣмъ недостаткъ, потрібно е было да са създадѣтъ новы училища, по съобразны съ трѣбованіята на врѣмето и съ нуждыѣ на различныѣ званія и службы. Между училищата отъ този родъ Малборугското заслужва особенно вниманіе не само по ученіето си, но еще защото е дѣло на едно странно общество. Нѣкои отъ Англійскыѣ черковници съ жалость като гледали, че дѣцата имъ не могатъ да са ползватъ отъ другыѣ училища едно защото ученіето става скѣпо, друго защото тый не приготвятъ ученика за никакво званіе; споразумѣли са помежду си прѣди 28 години и основали едно училище, въ което да са приготвюватъ ученицѣ за военна и гражданска служба, безъ да са пожертвовать на тая цѣль педагогическыѣ прѣимушества на старыѣ заведения. Това училище избрало за свое мѣсто малкый градъ Малборугъ, 5 часа раздалечъ отъ Лондонъ, дѣто мѣстото и живѣяніето не сѣ скѣпы. Главныѣ распоредители на училището сѣ архіепископа Картерберійскы и Лондонскый епископъ. Съкы черковникъ, който внесе заведнажъ 100 лиры, има право да държи постоянно по единъ ученикъ въ

училището. Който внесе заведнажъ 20 лиры, той получава право да проводи единъ ученикъ само прѣзъ единъ курсъ. Вънъ отъ тѣзи прѣпоручаванія на съдружниците никой не са приема. Днесъ въ училището на Малборугъ има до 500 ученика. Дѣцата на свѣтскытъ хора плащатъ 1,700 фр. за година, а дѣцата на церковницытъ една четвъртъ по малко. Учителитъ сж многочисленны и твърдѣ учены; нъ като нѣматъ голѣмытъ заплаты на Етонъ или Ругби, тый често налуцатъ училището за друга по-ползовита работа. Въ това училище са дава классическо образование на онѣзи, които ск назначатъ за университетытъ, и ново, съврѣменно на онѣзи, които са назначаватъ на нѣкакво званіе,

Училището на Чентелхамъ е основано на акціи. Обществото поддържа училището съ акціи, каквото са поддържа единъ желѣзенъ пѣтъ или една фабрика. Сѣка акція има право да прѣдставя по единъ ученикъ. Въ училището има до 600 ученика, отъ които 400 живѣять у учителитъ на пансіонъ, а останалитъ — у дома си и у роднинытъ си въ града. Въ подолнето отдѣленіе, дѣто стоятъ дѣцата най много до тринайсѣта година, ученіето бива еднакво за сичкы. Въ по горнето отдѣленіе ученіето са раздѣля на классическо и съврѣменно.

Подырь тѣзи училища са нареждатъ безчисленнытъ частны училища, които сж дѣло на частна спекуляція. Въ сѣки градъ, въ сѣка паланка има таквызи пансіоны, които събиратъ по-20-30 ученика и ги приготвюватъ въ ученіето. Ученіето въ тѣхъ е раздѣлено по тарифа: толкози за Грамматиката, толкози за Аритметиката, толкози за латинскы, толкози за французскы. Повечето пѣти дѣцата бивать размѣсены отъ двата пола. Между таквызито заведенія има и добры, нъ има и лоши, защото свободата да са отварятъ училища често са злоупотреблява отъ недостойны хора.

По този начинъ, училищата въ Англіѣ прѣдставляватъ единъ доста дългъ редъ отъ стѣпала, като поченешъ отъ аристократическый Етонъ до бѣдното селско училище. Отъ заплатата на герровскый началникъ, който получава 150,000 франгы, до бѣдный селскы учитель, който пре отъ гладъ заедно съ ученицытъ си, има много срѣдны стѣпала, има много цѣны за ученіето. На сѣкѣдъ учѣтъ

латински, исторія, математика и онези прѣдмѣты, които ний обграваме въ программытъ на сръднитѣ училища. Нѣ родители избиратъ уроцитѣ по вкусовѣтъ и по средствата си. Тая свобода е неограничена. Слѣдствіята отъ такъви редъ не сж само добры; между тѣхъ има и такъвы, които не говорятъ въ полза на английскитѣ училища. Като напускатъ училището на 18-19 год. момчетата не могатъ да прѣвождатъ отъ латински и гръцки безъ лексиконъ, не могатъ да съчиняватъ на тѣзи язицы, знаятъ твърдѣ малко отъ географія и отъ исторія, нѣматъ никакви познанія отъ новитѣ язицы, едвамъ могатъ да пишятъ право по Английски, да направятъ едно аритметическо дѣйствиѣ, да докажатъ едно геометрическо прѣдложеніе; тѣ нѣматъ понятие за законитѣ, които управляватъ естеството, нѣматъ охота за прочитаніе и наблюдение. По тая причина такъви уиственни въспитаніе може да са нарѣче съвсѣмъ недостатъчно. Дѣцата на аристократитѣ и на богатитѣ са благодарятъ обаче на такъви образование. Дѣцата на по-бѣднитѣ классове получаватъ въ специалнитѣ училища по съвременно учение. Тая противоположность въ въспитаніето кара сръднитѣ съсловія да смаляватъ своя почетъ къмъ невѣжественнитѣ горни съсловія, които сами като сж невѣжды, забраняватъ съ своето покровителство къмъ богатитѣ общественни училища да си измѣнятъ программы по нуждытъ на новото време.

Ако и сѣдинена политически съ Англія, Шотландія и до сега запазва народный характеръ въ нравитѣ и заведеніята си. Шотландецъ е уменъ, работливъ и пистеливъ. Каквото и да захване, където и да иде, той успѣва. Така, тая студена и сурова страна не остава назадъ отъ просвѣтенитѣ народы. Шотландцитѣ нѣматъ тая голѣма страсть къмъ внезапно обогатяваніе, която бори толкови силно английцитѣ. Отъ това въ Шотландія нѣма такъви простацы болѣры, какъвто са срѣщатъ твърдѣ много въ Англія, нѣма и онова строго раздѣленіе на различнитѣ съсловія. Въ Англія сѣкы са събира съ равныя си побогатство. Който има 100,000 франгы доходъ, той не са събира съ онези който има 10—20 хил. На него той гледа съ прѣзрѣніе. Търговецъ бы умрѣлъ отъ срамъ ако

бы въспитавалъ дѣцата си, дѣто са въспитатъ дѣцата на неговый писарь. Шотландцытъ не познаватъ тѣзи работы; различнытъ съсловія сж по размѣсены и въспитаніето е по распространено.

И въ Шотландія има исключеніе за братското смѣшеніе на дѣцата въ училищата, нъ то са запира на нѣколко аристократы, които обычатъ да проваждатъ дѣцата си да са учать въ Англіа не защото тамъ училищата сж по добры, а защото искать да искоренятъ въ дѣцата си онова неприятно удареніе, съ което говорятъ Шотландцытъ. Като нѣма аристократическы дѣца въ Шотландскытъ училища, тѣхнытъ курсове отиватъ по бържѣ и ученицы повече отъ 24 години вый не ще да срѣщнете въ Шотландскытъ университеты. Съкы ученикъ бърза да излѣзе отъ училището, за да са залови за работа. Станало е обычай сега гимназіалното учение да свършувать на 15-16 год., а университетското около 19-20.

Шотландія може да са похвали съ старината на своиѣ училища, защото много огъ тѣхъ сж были основаны въ XII вѣкъ и по напредъ. Слѣдъ реформаціята единъ нароченъ законъ задлъжаваше съкы приходъ да си има училище, по сегодѣнъ са появили други по горни училища и университеты, които сж петь въ тая малка земица. Не трѣба да мыслимъ, че приходскытъ училища въ Шотландія сж така бѣдны, както по другыѣ мѣста: Шотландцытъ не са скжнѣтъ за народното образованіе. Учителитъ получаватъ отъ 2,000 фр. нагорѣ. За таквози мѣсто гдѣто живота е ефтинъ и умѣренностьта обычна, това е доста добъръ капиталъ. По нѣкои мѣста, дѣто училищата имать завѣщаны имоты, положеніето на учителитъ е еще по добро. Тѣй наприкладъ завѣщаніето *Милнз* прибавя по 500 фр. на заплатата на учителитъ въ цѣлото графство Абердинъ; завѣщаніето *Дикс*, което са простира до 3 мил. франга, расподѣля доходытъ между учителитъ на три съсѣдны графства. Има ли нѣщо подобно по другыѣ страны? И защо нѣма? Намъ са струва, че причината сакрые въ самото устройство на обществомъ и на училищата. Тамъ дѣто правителството е сичко и сичко са зема да урежда, дори и программытъ и вътрѣшното устройство на училищата, тамъ никой не може да усѣти охота да оставя и

мота си на училища, които едно правителство употребява по волята си и за свои цѣли. Грыжитъ за училищата и ръководителството на последнитъ трѣба да принадлежатъ вѣдно на народа, за да са намѣрятъ хора не само да ги надарятъ, нъ и да са мѣчатъ за тѣхното подобреніе.

Добрь заплащаны, учителитъ сж сичкитъ добры и избрани хора, които не запирайтъ своята учителска дѣятелность на обученіе въ четмо и писмо; нъ сѣкакъ са мѣчатъ да развѣятъ добритъ наклонности у ученицитъ и да ги приготвятъ за тѣхното призваніе. Латинскый языкъ и математиката са изучаватъ дори и въ малкитъ села. Приходското училище приготвя ученика за университета. Бѣднитъ дѣчица безъ сѣкаквы обуча прѣвождатъ латинскитъ писатели и рѣшаватъ уравненія отъ втора степень. Като имъ са падне нѣкоя университетска стипендія, тый постѣпватъ въ университета и прѣкарватъ курса съ голѣмо прилѣжаніе. Въ други мѣста таквызи момцы напущатъ селскый животъ и са прѣселватъ въ градищата, за да търсятъ по высоки положенія; у Шотландцитъ нѣма това. Ако не ще да са върне въ село, Шотландеца отива по английскитъ острови или въ Канада и, като направи състояніе, връща са да си прѣкара старостъта на мѣстото, дѣто са е родилъ.

Така, между първоначалното и второстепенното учение въ Шотландія нѣма граница, нѣма раздѣлителна линія. Само това има, че въ нѣкои отъ градскитъ училища даватъ по голѣмо развитіе на старитъ языцы. За зла честъ тѣзи училища не сж отъ най добритъ, защото управленіето имъ като зависи отъ градскитъ сѣвѣты, тый чезнѣтъ отъ недостатъцитъ на таквози управление. Училищнытъ заведения въ Глазговъ, Единбургъ и Абердинъ сж чисто муниципалны учреждения, нъ като принадлежатъ на цвѣтущи общины, тый иматъ по добро и сѣврѣменно устройство. Градскитъ училища са наричатъ и академіи, безъ да са отличаватъ обаче твърдѣ много отъ приходскитъ училища. Между сичкитъ училища въ Шотландія има конкуренція, която излазя отъ самытъ программы. За ученицитъ нѣма обща программа; въ училището са прѣподава латинскый и гръцкый языцы, живитъ языцы, математиката, естественытъ науки и начертаніето. Сѣкы учебенъ прѣдмѣтъ си има цѣната: родителитъ иматъ пълна свобода да искатъ за дѣ-

дѣцата си оиѣзи уроцы, които имъ идѣтъ на смѣтката. Единъ са благодарни съ латинскій языкъ, други са ограничава съ математиката. Само прѣподаваніето на законъ божій не е задлжително: който иска слуша го, който не иска не го слуша. Главното прѣимущество на тая система състои въ това, че сѣкы родителъ е свободенъ да са простира въ изученіето на дѣцата си до колкото ще. Освѣтъ това сичкыѣ училища като сѣ за въшны ученицы, родителитѣ съ по долни средства иматъ леснина да изучатъ дѣцата си съ по малкы разноскы като гидържатъ въ кѣщитѣ си.

Най забѣлѣжителното въ тая система за учение е отсѣжствието на таквози устройство, каквото сме навикнали да искаме отъ училищата си. Тамъ сичко е свободно. Ный правимъ закони за поведението на учители, за программѣтъ, за поведението на ученицытъ; ный сичко подчанияваме на едно правило; при все това у насъ нищо пакъ не отива добръ, нито отъ учителитъ сме благодарны, нито отъ программѣтъ. Защо тѣй? Защото порядъка и доброто прѣподаване не стои въ правилата, а въ нашата душа, въ наший умъ. Когато въ мыслитъ ни нѣма установечы правила и ный не знайме що е право и полезно, вънишытъ правила що ще ни помогнатъ.

Въ Германия училищата не прѣставатъ да са уреджати макаръ и по другъ начинъ. Въ началото на нынѣшный вѣкъ прускитѣ училища получили новъ животъ ; прѣобразованіята въ общественный и военный животъ на прускитѣ сако-спахъ и до училищата. Еще отъ врѣмето на Фридриха Великаго въ Прусія сѣществуваше единъ върховенъ съвѣтъ за народното образованіе. Подъ ръководителството на такъ вѣзи искусны министри като Вилгелма Гумболдта народно просвѣщеніе направи голѣмы крачки напредъ. Днесъ прускитѣ училища не прѣдставляватъ никаквы дыри отъ прѣданіята на срѣднитѣ вѣкове. Изъ това не е чудно; чудното е дѣто тѣзи училища съ могли да избѣгнатъ отъ тежкото вліяніе на централната власть. И до днесъ управленіето имъ зависи до нѣкадѣ отъ провинціалнытъ съвѣты. Срѣдното учение са получава въ Сѣверна Германия въ училища отъ различни видове, споредъ възрастта на ученицитѣ и по сѣществото на наукытѣ. Ученицитѣ почеватъ отъ пригото-

вителихъ училища, въ които стоятъ до десетата година. Като даждатъ добро испитаніе, тъй са прѣмѣстятъ въ по горне училище, въ гимназіята, или въ реалното училище. Гимназиитъ отговарятъ на французскитъ лицей. Наукитъ на гимназиитъ сж еднакви за сичкото пруско царство, нъ програмитъ не сж тъй тѣсны, кѣто въ Франція. Прѣдмѣта е опрѣдѣленъ, нъ на учителя е оставено да го развива тъй или иначе и много или малко. Това само не са позволява — уроцитъ да бждатъ практическы, защото е прието, че ученіето на юношеството трѣба да развива ума и способноститъ, а не да приготвя къмъ служба и занятіе.

Наредъ съ гимназиитъ, които приготвятъ за университета, стоятъ реалнитъ училища, въ които постѣпатъ ученици за по бързо приготвление къмъ практическа дѣятелность. Безъ да оставя на страна наукитъ за развитіе на способноститъ, реалното училище дава полезны знанія и приготвя ученика за различни житейскы занятія. Развитіето на индустріята и на търговіята е извикало тѣзи училища. Въ 1859 реалнитъ училища сж са прѣустроили на по широки основанія и сичкитъ градища сж получили леснина да отворятъ подобны училища, ако искатъ. Прѣобладающитъ науки сж математическитъ и естественихъ, нъ не са отхвърга и латинескый языкъ и словесностьта. Срѣднитъ учебны заведения въ Прусія на 1869 были 255 съ 66000 ученицы. Толкози ученицы брояше и Франція въ своитъ срѣдни училища, когато Англія едвамъ брояше 16000 ученика. Причинитъ на тоя успѣхъ са намиратъ, споредъ насъ, въ ученюлюбіето на германското плѣме, въ доброто прѣподаваніе и най послѣ во отскѣтвіето на обширна практическа дѣятелность. Като нѣма въ Прусія таквази търговія и таквази промышленность, каквыто има въ Англія, прускитъ млади не могатъ тъй лесно да си съставятъ добро положеніе. За да са издигнатъ на горѣ и да си приготвятъ една керіера, тъй трѣба да са учѣтъ повече, да са учѣтъ сичкы и да покажѣтъ своитъ знанія въ испитаніята.

Въ Берлинъ има осемъ Гимназиі, отъ които двѣ сж смѣсени сир. наполовинъ реалны, има четири реалны училища и едно градско училище. Тѣзи заведения приематъ въ стѣнитъ си повече отъ 8000 ученика, безъ да са смѣтатъ ученицитъ на приготвителнитъ училища; при все това оплаква-

нія са чуватъ за недостатъкъ на срѣдни учебни заведения. Най забѣлжително отъ срѣднитъ учебни заведения въ Берлинъ е Гимназіята на Фридриха Вилхелма. Въ това заведение сѣ струнаны една гимназія, едно реално училище, едно пригитовително и едно двѣвическо съ 2200 ученика отъ двата пола. Това заведение има твърдѣ малки постоянни доходи. То и нѣма нужда отъ тѣхъ, защото си покрыва разноскутъ отъ заплатитъ на ученикутъ за учение. Тая заплата е 98 фр. за година. Сичкутъ ученику сѣ въшны. Нѣ най прочутото училище на Прусія не е въ Берлинъ, то е въ Пфорта, въ Саксонска Прусія. Това е единъ старъ мѣнастырь, обрнать на училище и съ доходъ отъ 200000 франги. Имота са управлява отъ мѣстното началство. Ученикутъ сѣ вътрѣшны и на брой 205. Тый плащатъ на училището твърдѣ малко за яденіе, облачаніе и учение. Правителството и мѣстнитъ началства настаняватъ ученикутъ по непраздниенитъ мѣста. Кандидата трѣба да бѣде поне 12 години и да даде строго испитаніе.

Единъ день въ педѣлата ученикутъ нѣмать уроцы; прѣзь този день тый не играатъ, нито почиватъ: тый са занимаватъ съ онова, което имъ угождава. Това става за насърчваніе на ученикутъ къмъ самостоятеленъ трудъ и за испичаніе на характера чрѣзь тоя трудъ. Расположено по срѣдъ хубавы поляны и горы, училището има сичкутъ условия за доброто здравіе на ученикутъ и за расходку. Игрить са ограничаватъ въ гимнастика, защото опьчатъ тѣлото и го правятъ по способно на трудъ.

При сичката си ученость и при голѣмото си трудолюбіе Германскитъ учителя не поглѣщатъ като въ Англіѣ най голѣмитъ части отъ училищнитъ доходи. Нѣма въ Прусія ни единъ учитель въ срѣднитъ училища, който да получава повече отъ 9000 фр. Директора на гимназіята въ Пфорта получава 7500 фр. Нѣ безъ да получава голѣмитъ заплати на Англійскитъ профессору, Германскитъ учителя живѣтъ тѣ доволно и честито. Намѣсто пары, тый иматъ по голѣмъ почетъ въ обществото.

Германкутъ иматъ право да са гордѣятъ съ своитъ училища, защото тѣхнитъ гимназии и тѣхнитъ реалны училища удовлетворяватъ най добръ различнитъ нужды на обществото. Классовѣтъ сѣ пѣлны, учительтъ на почетъ. (Слѣдуюа)

ПО ИСТОРИЯТА НА СЪЕДИНЕНИИТЕ ЩАТЫ.

—o—

(Вижьдъ брой 18, год. II)

Конгреса въ *Албани* не можа да съгласи колоніитѣ, нѣ на дѣло войната ги съедини; отъ 1754 до 1760 войната съ *Канада* са води съ средствата и съ народната стража на колоніитѣ. Общата опасность сблужи послѣднитѣ и съ митрополіята.

Нѣ когато *Канада* са усвои, въ Америка и въ Англія поченяхъ да са проповѣдатъ противоположны идеи. Като народната стража бѣше повече спомогнѣла за превземаніето на *Канада*, Американцитѣ поченяхъ да подумватъ, че редовнитѣ войски не сѣ до тамъ за уваженіе. Говоряхе се още, че тѣзи мѣста сѣ са присвоили съ кръвта и сребро то на Американцитѣ, и че сега като нѣма вече страхъ отъ французитѣ, нѣма са нужда и отъ митрополіята.

Въ Англія имаше протовоположно теченіе на идеитѣ. До 1760 на чело на министерството стояше *Питтъ*, който не считаше за нужно да са разваля съ Американцитѣ и да стѣснява тѣхнитѣ свободности като свободности на англійски граждани; нѣ въ тая година са възцари фанатика къмъ царската си власть *Георгъ III* и за министри са настаниха таквызи хора, които имахъ за цѣль да усилятъ царската власть.

Като имахъ вече нужда отъ поддръжката на колоніитѣ и още като самы не знаяхъ какъ да са заловятъ за ограниченіето на колоніалнитѣ свободности, министритѣ оставяхъ съкыму да прѣдставя планове за тая работа. Епископитѣ искахъ да въведжтъ въ Америка епископалната черкова; политичитѣ — да са обьрижтъ колоніитѣ на царскы губерніи и да са въведе раздѣленіето между тѣхъ чрѣзъ установеніе на благородство; законницитѣ съвѣтвахъ да са въведжтъ неподвижны и непромѣнны сѣдници за укрѣпленіе на англійскытѣ закони; най послѣ финансиститѣ прѣдставяхъ планове, какъ да са извади по голѣма полза отъ колоніитѣ.

Защото плановетѣ на финансистытѣ са показвахъ най лесноиспълними, министритѣ са заловихъ за тѣхното изпълненіе, като поискахъ да усилятъ старитѣ мореплавател-

ни закони, които бѣше ослабило врѣмето. Сама Америка и самъ Франклинъ нѣмахъ какво да кажеть срѣщу това, защото са касаяше до закони, които е издалъ самъ парламента, тая высша законодателна власть.

Въ това врѣме са обажда единъ младъ адвокатинъ и дава знакъ за съпротивленіе.

Въ 1760 губернатора на *Масачусетсз* получава заповѣдь — да са изпълнява точно мореплавателный актъ и въ случай да са даватъ на гюмрюшкыѣ чиновници позволенія за *придирване*.

Колоніалната търговія като бѣше Монополъ на Англійскыѣ търговцы, тѣмъ принадлежаше и производството и прѣвоза на стока. Въ *Нова-Англія* обаче не изпълнявахъ тѣзи закони, защото тогава не бы было възможно да са живе тамъ. Търговіята съ Антилскыѣ острове си ставашо доста свободно. Колонистыѣ носяхъ тамъ кересте и риба, а донасяхъ назадъ захаръ и захарны сокове, отъ които изваждахъ ракія. Съ тая ракія тый купувахъ негрыѣ, които отсетнѣ давахъ срѣщу англійскыѣ стоки. Сичката промышленность и цѣлый животъ на колоніиѣ отъ това завиисяше. Въ 1733 год. правителството обложи съ данѣкъ внасяніето на захаръ, нѣ тоя законъ никога не са исполни, защото у Англія и Америка гюмрюкчиѣ нѣматъ право да нападатъ на къщята и да дырятъ скрита стока.

За да може да са влазя въ къщыѣ и да са придирва подобна стока, англійскыѣ закони, изискватъ да са издаде отъ нѣкое сѣдилище, по свидѣтелството на двама свидѣтели, нарочно позволеніе, въ което да са каже името на чловѣка и прѣдмѣта на преступленіето. Нѣ колоніалныѣ сѣдници не помагахъ на гюмрюкчиѣ. Нарочна заповѣдь прочее са ладе на сѣднициѣ да даватъ общы позволенія за придирване, въ силѣтъ на които сичкыѣ чиновници въ колоніиѣ да помагатъ на гюмрюкчиѣ да влазятъ въ къщята и въ дюгениѣ, за да търсатъ стоки, внесены съ измама.

Нѣкои градове, като *Бостонъ* и *Салимъ* са приготвихъ да са противять и повикахъ за адвокатинъ *Джесма-Отиса*. Работата са прѣдстави на върховното сѣдилище въ *Бостонъ*. Трѣба да знайме, че у англичанетъ сичко е основало на право и сичко са рѣшава въ сѣдовищата.

Адвокатина на царщината казалъ, че законътъ като сѣмъ отъ парламента, който са противи на тѣхъ, противи са на самый парламентъ и става бунтовникъ. Въ отговоръ нему *Отисъ* разглежда подробно основаніята на тоя законъ за придираваніе и ги искава злоупотребленіе на властѣта и разрушеніе на свободата.

« Въ по новыѣ врѣмена вый не ще срѣщнете таквызи общы позволенія за придираваніе, казва *Отисъ*. Вый ще срѣщнете само частны позволенія, въ които са показва, коя кѣща ще са придирава, и то само по клятвенныѣ свидѣтелства на нѣколко души, че има скреты нѣща въ тая кѣща. Другояче позволеніята сѣ незаконны; тый поставжтъ свободата на сѣкого отъ насъ въ рѣцѣтъ на най долній гюмрюкчій. Азъ приемамъ частныѣ позволенія подѣ клятвата на нѣколко лица; нѣ никакъ не приемамъ общитѣ.

Погледнете на формата на подобна заповѣдь. Тя са обръща кѣмъ сичкыѣ чиповници. Въоръженъ сѣ неж, сѣкы отъ тѣхъ може да стане единъ тиранинъ.....

Единъ отъ главныѣ клонове на Англійската свобода е свободата на огнището. Кѣщата на англичанина е неговата крѣпость. Когато гюмрюкчійтѣ могатъ да насилуватъ и да влизватъ въ кѣщата му, когато цмъ скивне- дѣ остава тая свобода? »

Недоволенъ отъ това *Отисъ* прѣминава на корема на работата и доказва че Англія нѣма право да облага колоніитѣ сѣ данъцы безъ тѣхното знаяніе. Ако колоніитѣ сѣ пріели мореплавателныѣ актове, тый сѣ ги пріели като правила за търговія, не като налогъ. Въ този случай *Отисъ* изговорилъ знаменитото изрѣченіе: *и логъ безъ прѣдставителство е мѣстителство*.

По голѣмата часть отъ сѣднициѣтъ показала симпатіи кѣмъ смѣлый защитникъ на колоніитѣ, нѣ прѣдсѣдателя склонилъ другаритѣ си да почакатъ заповѣди отъ Англія. Заповѣдитѣ не са забавили. Тый не допушчали съпротивленіе и сѣдилището устѣпило. Отъ тогава поченали да са даватъ позволенія за придираваніе сѣкога, когато поискали. Нѣ тая мѣрка бѣше толкози противна, щото народното събраніе на *Масачусетсъ* издало законъ, който заврѣщава издаваніето на позволенія по другъ начинъ, ако не е на гюмрюкчій и по нарочно клятвенно увѣреніе на нѣколко души.

Въ избираніята на 1761 *Отисъ* са избралъ за членъ на законодателното събрание, ако и да не са е мѣсилъ до тогава въ общытъ работы. Въ 1762 губернатора поставилъ около *Ню-Фаундлендъ* една плепа съ 50 войскари да пазѣтъ тамошнытъ риболовни. Разноскытъ за това сѣ были 72 лиры; нъ понеже тый са правяхъ безъ удобреніе то на събраніето, въпроса станъ важень. Събраніето обръща къмъ губернатора едно писмо, написано отъ *Отиса*, въ което му казва, че той нѣма право да увеличава разноскытъ безъ позволеніето на събраніето. Това право принадлежи само на събраніето. Ако то са отнеме отъ събраніето, правителството става произволъ и тогава се едно е за народа чий подданикъ е былъ — на *Георга* ли, или на *Лудовика*.

Губернатора отговорилъ на комисіята, която му занесла това писмо, едно слово, въ което искалъ да увѣри, че нѣма опасностъ за правдынытъ на колоніитѣ, да са раздигатъ духоветѣ съ подобны писма; нъ малцина слушали тѣзи увѣренія, защото сѣкы знаяхъ, че губернатора работи съ англійското министерство за унищоженіе на американскытъ свободности.

Мира въ 1763 довърши побѣдитѣ на Англія и ѣж направи господарка на Сѣверна Америка отъ *Гудсоновото* море дори до *Мексиканскый* заливъ. Щомъ са склучи мира министерството са залови за учрежденіето на колоніитѣ по единъ начинъ, който да уздравява интересытъ на Англійскытъ търговія. Първата мѣрка, която искахъ да земахъ срѣщу колоніитѣ бѣше да ги обложатъ съ единъ данѣкъ който да са употребява по волѣта на царя. Министерство искаше да наложи данѣка безъ да слуша колоніалнытъ събрания. Царската воля трѣбаше да са изпълнюва безъ утвърденіе отъ колоніалнытъ съвѣты. Съ една дума, искаше са ослабяваніето на колоніитѣ и усилюваніето на Министерството. Съ събранный данѣкъ тѣкмахъ да плащатъ на губернаторытъ и на другытъ колоніалны чиновницы, за да ги иматъ на рѣцѣтъ си. Прѣдъ сичко трѣбаше да са унищожатъ хартиитѣ на колоніитѣ и да са въведе редомъ еднообразно управление; за това бѣ потребна войска. Министерството не са затрудни прѣдъ тая нуждъ: то намысли да държи въ Америка 10,000 войскари и, като ги

храни съ Американскы пары, да ги употреби срѣщу самытъ Американцы. Най послѣ трѣбаше да са сдържи търговията на колонистытъ и да са даде расширение на Английската. Да са смажътъ съпротивнытъ колоніи, това бѣ на устата на по многото Английцы въ онова врѣме.

Като готвяше сичко това, министерството никакъ не мисляше, че има какво годѣ криво и че въ колоніитѣ ще са срѣще голѣмо съпротивленіе. То мисляше, че сичко ще са мине съ отдѣлны роптанія. Нѣ прѣди да са положж въ дѣйствиѣ сичко това, министерството паднѣ. Новото министерството не си промѣни обаче политиката къмъ колоніитѣ. Неговата първа грижа бѣ да обложи колоніитѣ съ данѣкъ на това основаніе, че недавната война была зарадъ тѣхъ. Колоніитѣ не сѣдѣхъ въ врѣмето на войната съ празны рѣцѣ; и тый давахъ хора и пары, и тый бѣхъ похарчили 16 мил. долары и бѣхъ готовы еще да помогнѣтъ на правителството, ако то бѣше имъ поискало помоиць; нѣ за министрытъ сичко това бѣше вѣнъ отъ смѣткытъ. Тѣ поискахъ да постѣпнѣтъ по стары Английскы законы, безъ да съобразѣтъ обстоятелствата.

Въ 1764 год. министерството прѣдложи на удобреніе на парламента единъ редъ законы, които имахъ за цѣль стѣсненіето на Американската търговия и ползата на Английската. Министерството открито искаше да задуши колоніалната промышленность, безъ да са съмнѣва най малко за незаконността на таквози поведеніе. И какъ ще са съмнѣва? Това е было съгласно съ прѣдишнитѣ законы. Нѣ прѣдъ сичко, то прѣдложи удобреніето на законъ да са употребяватъ въ сичкытъ публичны дѣла на Америка гербовы книги, и стокытъ да са не продаватъ безъ Английска дѣмга, като назначаваше доходи тѣ отъ сичко това за Правителството. Работата бѣше малка; нѣ Американцытъ не имъ удобрихъ въ пейното начало, защото имъ налагаше даждіе неодобрено отъ тѣхъ и отъ тѣхнытъ прѣдставители. Тый сичкы са съгласихъ да отхвърлятъ това даждіе. Тогава *Отисъ* издава въ *Бостонъ* една книжка и доказва, че Митрополіята нѣма право да имъ налага данѣцы безъ тѣхното съгласіе, и че колоніитѣ трѣба да са противѣтъ на произвола до послѣдня възможность.

«Колоніитѣ не сѣ да не знаѣтъ, че тѣхното съпроти-

вление и тѣхната независимостъ ще имъ коштуватъ твърдѣ много. Тый го знаѣхъ и не ще са рѣшѣтъ на таѣ мѣрка, освѣтъ ако ги принуди министерското притѣсненіе, което прави най-умнитѣ безумны, а най-слабитѣ силны. Свѣта е въ навечеріето на най-голтмото зрѣлище, което може да са види.»

Прѣставителитѣ на *Масагусетс* испроводили тая книга въ Англія, като я придружили съ едно писмо, въ което говорили така: «Ный никога не ще припознайме, че парламента на Велика Британія има право да облага съ данъци единъ народъ, който нѣма прѣдставители въ това събрание. Когато нѣмаме прѣдставители, ный сме робы.»

Въ камарата на Лордовѣтъ нѣкой си назвахъ писателя лудъ. «Лудъ ли? извиква лордъ Мансфелдъ. Пазете са! Лудостта е заразителна. Въ сѣко народно събрание, въ сѣкы народенъ въпросъ лудостта скоро залавя сичкы.»

Сичкытѣ колоніи са подигнахъ срѣщу даждіето и показахъ неговата неправедность; сичкытѣ казвахъ че сѣко даждіе трѣба да са удобрява отъ колоніитѣ. «Безъ това право нѣма ни свобода, ни щастіе, ни обеспеченіе, казва събранието на *Ню-Йоркъ*. Въ такъвъ случай нито идеята за собствениость сѣществува. Живота става неспособенъ.»

Докаченото въ своето всеисиліе министерство прѣдстави колоніитѣ като бунтовническы и раздрасни парламента срѣщу тѣхъ. Сичкы са съгласихъ, че не трѣба да са слушатъ колоніитѣ, нъ да имъ са наложи данъка. Американскытѣ комисари съ Франклина на чело поискахъ да направятъ прошенія, нъ и това имъ отказахъ, тый щото «ный не можемъ нищо» каза Франклинъ. Закона са удобри и самъ Франклинъ поченъ да прѣкланя глава. Той не мисляше, че въ колоніитѣ ще са срѣщне друго спротивленіе освѣтъ на думѣ. Нъ колоніитѣ бѣхъ по малко благо-разумны отъ своитѣ комисари: тый са заловихъ да отричатъ силата на новыи законъ по сѣкакъвъ начинъ. Протестациитѣ, памфлетитѣ, и прошеніята нѣмахъ край. Нъ и това като не помогна, сичкы почти поченихъ да прѣкланятъ главѣ. Самъ *Отисъ* почева да утвърждава, че сѣкы е длъженъ да са подчини на рѣшеніята на высната законодателна власть и на царя. Само горѣщата младежъ не одобряваше това засукване на работытѣ.

На това състояніе бѣхъ работѣтъ, когато отъ *Виргинія* излѣзе искрыта, която распали огъня на войната. На разпущаніе на събраніето единъ младъ адвокатниъ подига трыпливый въпросъ и докарва събраніето до рѣшенія: че първѣтъ приселенцы въ Америка сж донесли съ себе си и запазили сичкытъ правдини на англійскытъ гражданае; че тѣзи правдини сж потвърдены съ царскы хартии; че отличительный характеръ на англійската свобода е гражданетъ самы да са облагатъ съ даждіе; че народа на *Виргинія* съкога са е управлявалъ вътрѣшно самичькъ и тава право му е утвърдено отъ царя; че само общото събрание на колоніята има право да налага даждія и че възгъ отъ това събрание никой нѣма право да струва това.

Тѣзи рѣшенія скоро са распрѣстѣхъ по сичкытъ колоніи и произведохъ силно дѣйствіе. Гласове са издадохъ за съединеніе на колоніитъ и за съставяніе на единъ конгресъ, който да приготви това съединеніе. Привърженицытъ на правителството са подсмивахъ на това предложеніе, като мисляхъ, че то не ще сполучи вслѣдствіе на завиститъ и съперничествата на колоніитъ. Сжщото мисляше и министерството.

Нъ *Масачусетс* пріе прѣдложеніята и распрати на другытъ колоніи циркулярны писма да ги кани да проводѣтъ прѣдставители въ *Ню-Йоркъ* за октомври 1765, за да са размысли шо трѣба да са прави. Опыта са англиканското духовенство въ Америка да проповѣда покорность, нъ не са чу. Додѣто са стече събраніето, съставили са различни дружества да са противятъ на закона за гербовытъ книги и за дѣмгытъ. Нетърпеливый народъ не са задоволилъ съ това; той поченалъ да напада на пѣкои чиновницытъ и да граби къщытъ имъ.

Прѣдложеніето на *Масачусетс* са пріе твърдѣ студено отъ другытъ колоніи; само когато събраніето на *Южна Каролика* го пріе и направи силно възваніе къмъ народа, само тогава отъ сѣкѣдъ са избрахъ прѣдставители за конгреса и имъ са дадохъ наставленія въ думы силны и рѣшителны.

Конгреса са събра въ първытъ дни на Октомври. Първый въпросъ за разглеждане бѣ, каквы ще бѣдѣтъ взаимнытъ отношенія на колоніитъ. Той са рѣши така, че не

ще са гледа населението и пространството на земята, и сички колонии ще бъдат равни и ще имат по един гласъ.

Вторый въпросъ бѣ да са знае, на хартии ли и на прѣдшныи законы ли ще са опиратъ колоніи въ своето съпротивленіе и въ своитѣ рѣшенія, или на правдата и на разума. Последнето мнѣніе са припозна за правило.

На 19 Октовріа, конгреса обнародва една *Декларация* за правата на колоніи. Въ този манифестъ отъ 14 члена, колоніи исповѣдватъ, че сж длжны да почитатъ царската власть, и заедно съ това казуватъ, че иматъ право и на сичкитѣ свободности, които има английскій гражданинъ.

Подиръ Декларацията, конгреса проводи прошенія до царя и до парламента, въ които прошенія просто ирѣшително са казува, че никой не може да облага колоніи съ данъци безъ тѣхното удобреніе. Когато достигнахъ тѣзи актове въ Англія, министерството бѣше са пакъ промѣнило. Новото министерство бѣше свободолубиво, и съпротивленіето на Американцитѣ му са виждаше нарушеніе на властта на парламента. За това то подложи работата изново на парламента, който распытва Американскитѣ комисари и ги намѣри твърды въ рѣшеніето имъ да не припознахъ новий налогъ. Защитницитѣ на закона не щѣхъ да гледатъ и слушатъ друго: за тѣхъ сичко състояше въ върховенството на парламента. И знамениты хора, като *Питта*, са подигнахъ срѣщу закона, и новий налогъ са дръпна назадъ. Това бѣ голѣмо благоразуміе, отъ което скоро пакъ са отстрапи английското министерство.

На 13 Маія 1766 г. са научихъ въ Америка, че закона за гербовыи книги са теглилъ назадъ; радостта бѣше всеобща. Имената на *Питта*, на Камбдена и на другитѣ защитници на свободата бѣхъ въ устата на сичкитѣ. На много мѣста са издигахъ статуи на царя и на *Питта*. Веселбыи пѣмахъ край. И прѣди еще да са свършхъ послѣднитѣ, *Отисъ* почевъ да изказва опова, което много американцы мисляхъ, почевъ да казва, че нѣма разлика между вътрѣшныи налозы и външныи и че ако е криво да са облагатъ колоніи съ вътрѣшны данъци, не е по малко криво да са облагатъ и външно, въ своѣята търговія. Тогава американцитѣ са събихъ, че заедно съ те-

глаголюнето на закона за книгитѣ парламента издаде декларация за своята неограничена власт надъ колоніитѣ и четая декларация е много по неприятелска за колоніитѣ, отъ колкото бѣше тегленый законъ, защото казваше, че «парламента има и трѣба по право да има сила да обвързува и да задлъжава колоніитѣ въ сѣкы случаи.»

И английското правителство не бѣше доволно отъ събитіята. Георгъ III гледаше на теглянето на закона, като на една слабостъ, която ще бѣде гибелна за величіето на Англія. Въ парламента и въ народа можеството мисляше като царя.

На тѣзи събрания са присединявахъ и различни фактове, твърдѣ неугодны за Англія. Въ 1765 год, когато са гласоподаваше теглянето на закона и върховенството на парламента, въ същото врѣме са издаде законъ за постоянството на солдатытѣ въ колоніитѣ. Закона налагаше на колонистытѣ не само да приематъ солдатытѣ на кѣшъщата си и да имъ даватъ огнь и свѣщъ, нъ да имъ даватъ и соль, оцетъ и бира. Отъ само себе са разбира че събранията на нѣкои отъ колоніитѣ са отръкохъ да одобрятъ тѣзи новы даждія.

ИЗЪ АНГЛИЙСКИЙ ЖИВОТЪ.

—o—

Градскытъ учредженія и Ливерпулъ.

Человѣкъ не може да разбере добръ политическото устройство на Англія само по върховната власт въ държавата; трѣба да са зема въ вниманіе и устройството на градоветѣ и общинытѣ, за да бѣждатъ познаніята ни за английскый животъ по-пълны. Сичкытъ англійцы не сѣ членове на парламента, нито имъ е възможно да играятъ голѣма роля въ държавата и да си даватъ мнѣніето върху работытѣ на държавата; нъ много отъ тѣхъ като искатъ да бѣждатъ полезны на мѣстото обръщатъ са къмъ другы центрове за дѣятелность, обръщатъ са къмъ мѣстното управление. Сичко що са върше по насъ отъ правителствены чиновницы, въ Англія са изпълнява отъ пълномощницы, избранны отъ самытъ узравляемы. Тая система има много добрини, отъ които двѣ сѣ твърдѣ важны: таквози

управленіе не коштува нищо на общинитѣ и освѣтъ това запазва вѣтрѣшната имъ автономія.

Едно врѣме англійцитѣ са смѣсахъ направо въ дѣлата на мѣстното управленіе; нѣ тогава общинитѣ бѣхъ малки и народа въ дѣтинство. Като са умножихъ и усложнихъ отношеніята на гражданетѣ чрѣзъ цивилизаціята, потреба да са приеме другъ способъ по-сгоденъ и по-бързъ. Тогава са породи управленіето чрѣзъ прѣдставители. Жителитѣ на общината избиратъ нѣколко способни хора, на които прѣдаватъ ръководителството на общинскитѣ работы прѣзъ едно опрѣдѣлено врѣме. Мѣстото на вмѣшательството на сички заловихъ избранны посрѣдници. Гласоподаваніето показва онѣзи, които сѣ достойни да извършватъ различнитѣ публичны службы, и тѣзи службы са търсятъ отъ гражданетѣ много, ако и да сѣ безплатны. Името и почеститѣ удовлетворяватъ англійското честолюбіе.

Искатъ да кажѣтъ, че таквози управленіе влече съ себе си това зло, че докарва по нѣкои мѣста появленіето на нѣкаквы дружины, които прибиратъ управленіето въ рѣцѣ чрѣзъ постоянното вишегласіе. Нѣ таквози обвиненіе е малко основателно. Когато вишегласіето е на една страна, това ще каже или че тая страна е доволна отъ общитѣ си хора, или че въ работата има злоупотребленіе. Нѣ и въ една и въ другый случай злото е въ самата община. Така иска, така прави. Никой не е кривъ, ако тя злоупотреблява правдинитѣ си. Какво е това зло прѣдъ злото да ти проваждатъ цѣлы купища чиновници отвънъ? Не удобрени отъ населеніето, невѣщи въ мѣстнитѣ работы и издигнати по покровителство тѣзи чиновници сѣ таквази язва каквато сѣ скакалецѣ за пивитѣ. Като смалява заплатенитѣ службы, англійскій редъ прѣсича главнитѣ причини за злоупотребленія. Хората са залавятъ отъ рано за работа безъ да са увиватъ около по-горнитѣ за да получатъ нѣкое мѣсто и, като го получатъ да грабятъ. Публичнитѣ службы въ Англія като сѣ въ рѣцѣтъ на по-достойнитѣ граждане, грабительства сѣ по-рѣдки.

За да видимъ на дѣло начина на мѣстното управленіе въ Англія, пий избираме градъ Ливерпулъ едно за-

щото за него сме събрали свѣдѣнія, друго защото искаме да покажемъ голѣмото търговско апаченіе на този голѣмъ градъ.

Ливерпулъ е построенъ на рѣка Мерсей, която тече, като доближи до морето, по плоско мѣсто и са извива насамъ и пататъкъ като змѣя. Кадъ устіето тя са обръща на широкъ заливъ, при който е направенъ града. Мѣчно е и да си въобрази чловѣкъ, какво е било това голѣмо езеро прѣди да са приложтъ на него онѣзи чудны трудове, които гледаме днесъ. Прѣданіето казва, че устіето е било като широко блато съ полусолена вода. Исторіята отъ своя страна ни казува, че много отъ махалытъ на Ливерпулъ сѣ направены на мѣста, които сѣ отнеты отъ залива. Искуството е прибрало водата въ ложето и тамъ дѣто сѣ плескали вълнытъ днесъ стоятъ цѣлы махалы. Въ града са отбивать отъ рѣкытъ два залива, отъ които едина има 1002 крака дължина и 80 широчина, а другый 505 дължина и 80 широчина. Върху първый заливъ има 4 моста, върху вторый два; нъ средствата за съобщеніе на различнытъ махалы не са ограничавать само въ мостоветъ. Едно голѣмо число бързы и леки пароходчета разнасятъ жителитъ отъ вътрѣшнытъ махалы къмъ онѣзи, които сѣ на рѣката. Ежедневно са прѣнасятъ така до 30,000 души. Широчината на рѣката е различна: на цѣкон мѣста тя са свива до 1500 лакты; а на други тя достига до 3 мили. Зрѣлището е величественно за онѣзи, които пѣтувать по рѣкытъ на парахода. Башнитъ, камбанаріитъ, кубетата, чудовищнытъ магазинъ, пристанището съ неговытъ необятны докы, прострѣны до 6 часа на дължъ, съ неговытъ насипаны и постлапы съ камькъ брѣгове, съ неговытъ искусствены хавузы за стояніе на корабытъ, съ неговата обсерваторія и съ голѣмытъ му терсаны, сичко това е поразително дори за англіеца, защото заведиъжъ напълня душата съ удивленіе къмъ силата на търговіята, която е направила сичко това.

Търговіята на Великобританія съ чуждытъ страны днесъ са въскачва на 160 мил. лиры стерл. (около 4 миллиарда франкы) въ годишната. Стокытъ на влязаваніе и излазваніе мипувать най много прѣзъ дванайсать голѣмы при-

станица, шесть въ Англія, три въ Шотландія и три въ Ирландія. Пристанищата въ Англія сж: Лондонъ, Ливерпуль, Гулъ, Сутамптонъ, Нюкестль и Бристоль. Първото мѣсто мѣжду тѣзи пристанища иска да държи Ливерпуль. Неговото пристанище прѣкарва ежегодно по $5\frac{1}{2}$ милиона тонны стоки (около 3,890,000,000 оки). Истината е, че Ливерпуль надминува Лондонъ по количеството на прѣкарваните стоки, нъ устъпва му въ сборовѣтъ (даждіята) отъ стокиѣтъ. Съ други думи прѣзъ Лондонъ минаватъ по-малко стоки, нъ по-скѣпы, и правителството събира повече гюмрюкъ въ Лондонъ, нежели въ Ливерпуль.

Второ или първо пристанището на Ливерпуль, града може справедливо да са гордѣи съ онова мѣсто, което държи днесъ. Ливерпуль е новъ градъ; Лондонъ, Гулъ и другите англійскы пристанища сж по-стары отъ Ливерпуль; нъ Ливерпуль ги е надминлъ по търговіята си. Каквы сж нравственныѣ или историческы причинны които сж подигнали този градъ? Въ 1207 и въ 1229 англійскыѣ царѣ дали на Ливерпуль Хартии, които измѣнявали съвсѣмъ условіята на общественныѣ работы въ този градъ. Тѣзи Хартии припознаватъ, че жителитѣ иматъ право сами да си нареждатъ сѣдовищата. Тѣзи свободности извадили града отъ покровителството на мѣстный Баронъ и отъ старата феодална (спахійска) подсѣдностъ. Съ свободата заедно ея появилъ и духа за прѣдприемчивостъ. Търговіята бѣше еще много слаба обаче, за да издигне мореплаваніето. Въ XIV в. Англія испращаше на вънъ само вълната на своите овцы, а приемише отъ вънъ французскы вина. По сѣтиѣ съсѣдството на Ирландія породило размѣненіе между земледѣліето и промышленостъта. Ирландезыѣ поченахъ да посятъ въ Ливерпуль своя ленъ и своята кѣлича и да ги продаватъ тамъ на Манчестерскыѣ фабриканты. Открытіето на Америка най-много спомогна за въздиганіето на Ливерпуль.

Произведеніята на новыѣ свѣтъ накарвахъ търговцыѣ и мореходцыѣ да отворятъ пътя за търговіята прѣзъ атлантическия океанъ. Недовольны отъ търговіята съ други стоки, Ливерпульскыѣ търговцы сж правили прѣзъ XVIII вѣкъ голѣма търговія съ африканскыѣ роби. Тѣхныѣ корабли разнасяхъ Манчестерскыѣ и Юрскыѣ стоки по крайбре-

жїята на Африка, а отъ тамъ земахъ робы и ги прѣнасяхъ да ги продаватъ въ Америка, отдѣто са завращахъ напълнены съ захаръ, ромъ и тютюнъ.

Около 1785 год. Ливерпулъ печеляше отъ търговїята на робытъ около 300,000 лир.

Въ 1806 год. търговїята съ робы са унищожи и на мѣстото и са въдвори истинската търговїа. Ливерпулъ нищо не изгубилъ отъ това промѣненіе, защото богатството му порастна пѣколко пѣти повече. Три откритїа и завоеванїя утвърдихъ състояніето на Ливерпулъ: желѣзнытъ пѣтища, които свързватъ града съ Лондонъ и съ др. мѣста; голѣмытъ пароходы за океана, които свързватъ Америка съ Англія, и откритїето на телеграфа. Важността на морскытъ градища състои въ простраството на тѣхнытъ доки сирмагазїи за стоки и хавузы за почиваніе на кораблитъ. Ливерпулъ е първый градъ по своитъ доки. Гражданетъ съ гордость показватъ тѣзи чудеса отъ чловѣческата промышленность. Първата дока са е отворила на 1709. Подырь 7 години потрѣбало да са отвори еще една. Слѣдъ това докитъ сж са издигали една слѣдъ друга. Това сж голѣмы ограды, забиколены съ высокы стѣны и съ три враты за влязаніе и три за излязаніе: една за товарны кола, друга за бричкытъ, третя за кораблитъ. Кораблитъ влизатъ въ единъ хавусъ който е съединенъ съ двата си края съ рѣкжтъ. Входоветъ сж тѣсны и са затварятъ съ язове. Върху тѣхъ има мостове, които са дигатъ на влязаніе и излязаніе на кораблитъ. Вътрѣшното на докытъ е изпълнено съ магазїи и съ обширны сундуры; а между хавуза и рѣката стои хубавъ постланъ брѣгъ. На отсѣщный брѣгъ са издига Биркенхадъ, до вчера малко село, а днесъ голѣмъ приморскы градъ. За да са запазятъ отъ приливанїето на рѣкжтъ вслѣдствие на морскый приливъ, докитъ сж построены издигнато и сж запазены съ якы стѣны. Съка дока е едно чудо на архитектурата и едно наи краснорѣчиво свидѣтелство на голѣмото богатство на Ливерпулъ. Има доки въ които са заключаватъ цѣлы арсеналы, каквото въ *Канада-докъ*. Какъвъ шумъ отъ чукове са чува тука! Единъ цѣлъ народъ отъ работници поправява кораблитъ, облежнаты на ребрата си и оставены на сухо слѣдъ едно источваніе на водата отъ хавуза. Въ другытъ хавузы почиватъ голѣмытъ морскы испо-

лины и са радватъ на почивката подырь дългытъ борбы съ океана. Тамъ ще видите най голѣмытъ корабли на свѣта. Тамъ са спиратъ кораблитъ, които прѣнасятъ прѣселенцытъ въ Америка. Германцытъ дохождатъ по море въ Гулъ, оттамъ по желѣзницата въ Ливерпулъ, за да са качатъ на тѣзи параходы и да идѣтъ да търсятъ облекченіе на своята сиромашія въ Съединенытъ Щаты. Неисказанна е сиромашіята на тѣзи хора. Гологлавы жены, синеоки дѣца покриты съ дрипы, млади и силны мъжи, пожълѣли отъ лишения, таквызи сж хората които напушатъ отечеството си за други по честиты страны. Слѣдъ три-четыри години тый пишѣтъ на роднины и пріятели, че си расчистили земя, че сж добръ и че сж считатъ за граждане на великый свободенъ народъ. Тѣзи извѣстія подигатъ новы купища прѣселенцы и емиграціята не са прѣкъснута никога.

Корабли въ Ливерпулъ дохождатъ отъ сичкытъ страны на свѣта, за да са распрѣснѣтъ по най отдалеченытъ части на земята. Така, много е любонитно да гледашъ тѣзи купища корабли, които сега почиватъ на едно, нъ които слѣдъ малко врѣме ще са намѣрятъ въ най отдалечено разстояніе единъ отъ други.

Ливерпулскытъ доки сж безспорно за чудяніе; нъ по чудна е свободата, съ които са свършѣтъ тѣзи великы прѣдпріятія. Сичкытъ работы сж ръководятъ отъ единъ свѣтъ, съставенъ отъ 24 прѣдставители на града и отъ 4 члена, назначены отъ правителството. Отъ 24 свѣтъници 8-тѣхъ са промѣнுவать ежегодно, тый щото въ три години са подновява цѣлый свѣтъ. Свѣта са раздѣля на осемъ комитета, които си сподѣлятъ работата и отъ които стѣки са събира веднажѣ въ недѣлята въ залытъ на докитѣ. Единъ комитетъ надзирава построеніето, други — магазинтъ, трети — друго.

Докитѣ иматъ таквызи съвършенны орждія, щото стоковытъ са прѣнасятъ туку рѣчи отъ само себе си на мѣстото, дѣто трѣба да са турятъ. Житата са изсипватъ самы прѣзъ каучуковы трѣбы. Идравличесытъ машины и хиллады други парны чаркове работятъ непрѣстанно, като внасятъ, изнасятъ и нареждатъ стоковытъ. Хиллады балы памуцы влязятъ и излазятъ безъ да видятъ стѣлбытъ: тый са издигатъ и спущатъ по въздуха.

Комитета на хавузытъ има много работа, защото има да

надзира едно прибрѣжіе отъ 18 мили и да управлява хавузы отъ едно пространство до 500 гектара (гектара е равенъ съ 10,000 четвърт. метра). Колкото за комитета на финанціитѣ, неговата важность съкы ще разбере, когато научи, че докитѣ коштувать 318,824,518 фр. Доходытѣ състоятъ отъ даждіята които плащатъ кораблитѣ и стокытѣ. Отъ 24 Іунія на 1867 до 24 Іунія на 1868 тѣзи доходы достигнахъ цифрата 22,128,150 фр. Управленіето като похарчи 20,343,610 фр., чистъ доходъ остана 1,784,540 фр. Другытѣ комитеты си иматъ съкой особенна служба, която са познава по названіето на комитета : комитетъ на търговіята, комитетъ на мореплаваніето, комитетъ на пилотството, и пр. и пр. Сичкытѣ членове на съвѣта сж отъ мѣстото и първата имъ грижа е да изпълняватъ желаніята и да запазватъ интересытѣ на избирателитѣ си. Като знае, че отъ избранъ утрѣ ще стане избиратель, съвѣтника строго пази правдытѣ и интересытѣ на избирателитѣ си и гражданетѣ. Така, работытѣ на пристанището са управляватъ самостоятелно и града са нарича «свободенъ приморскы градъ.»

Градъ Ливерпулъ са раздѣля на 16 части или махалы, отъ които съка си избира единъ глава и трима съвѣтници. Съкы чловѣкъ отъ 21 год. нагорѣ, ако е държалъ къща или дюгень повече отъ три години, има право да са запише между гражданетѣ и да гласоподава въ общытѣ работы. Шестнайсетътѣхъ главы и 48 съвѣтници съставляватъ муниципалный съвѣтъ, който са обновява ежегодно по една третина. Неговытѣ длѣжности сж твърдѣ обширны и нѣколко независимы отъ централното правителство. Царицата може да распусти парламента, нѣ никога не ще смѣе да свади членоветѣ на муниципалный съвѣтъ. Той има власть да назначава хора на градскытѣ службы, да пази благочиіето въ града, да постила и освѣщава улицытѣ, да са гриже за общественното здравіе, съ една дума да управлява града и урежда интересытѣ на избирателитѣ въ сичко. Това начало да са управляватъ лицата и общества самичкы — е основата на англійската конституція. Градищата като сж общества, естествено е че тый знаатъ кое е добро и полезно за тѣхъ по добръ нежели онѣзи управители, които имъ проважда правителството отъ другы мѣста. Тѣзи послѣднитѣ и да иматъ добры намѣренія, не можтъ да зна-

ятъ пуждытъ и интересытъ на мѣстото. Муниципалната власть въ Англія пѣма други границы освѣтъ общытъ законы на държавата и на парламентскытъ постановленія. Главный глава са избира отъ съвѣта изъ помежду другытъ главы. Неговата служба е сдногодишна; той може обаче да са избира втори пжтъ. Управителя е самый градъ и сѣкы почита въ него това достоинство; царя никога и подъ никакъвъ прѣдлогъ не може да го сваля. Той никому не дава смѣтка за работытъ си освѣтъ на гражданетъ — избиратели. Неговото положеніе е независимо отъ господарството.

Муниципалитета и първый глава е мѣстното началство; той са събира въ градскый домъ, който е едно вѣликолѣпно зданіе. Градскый съвѣтъ са раздѣля на 8 комитета, които отъ своя страна са подраздѣлятъ на подкомитеты, отъ които сѣкы има по една особенна служба. Трѣба да знаеме, че тѣзи службы често тежки и деликатны саъ бесплатны. Ученытъ и богатытъ хора го считатъ за годѣма честь да служатъ на града безъ да прѣтоварватъ разноскытъ му съ заплащаніе на грады. Ный не ще са простираме да излагаме подробно длѣжноститъ на сѣкы комитетъ; а ще кажемъ нѣколко думы само за механизма на това свободно управленіе.

Комитета за смѣткытъ сѣк дѣ държи видно мѣсто въ муниципалитетитъ; нъ въ Ливерпуль той е еще по важенъ, защото града владѣе въ мѣста и къщы едно имущество отъ 75 милиона франкы. С ужбата на тоя комитетъ прочее е твърдѣ обшира и важна.

Другъ единъ комитетъ са занимава съ обществената безопасность. Той има длѣжноститъ на нашытъ муниципалитеты. Той прѣдупрѣждава и гаси пожарытъ, прѣглежда исполненіето на законытъ върху теглилыкытъ и мѣркытъ и управлява освѣщеніето на града. Тая послѣдната служба не е маловажна, защото въ 1869 въ Ливерпуль имаше 6525 фенера и иждивеніята за освѣщеніето възлазяхъ на повече отъ 22,000 лиры стерлинны. Сщщый комитетъ урежда движеніето на колята и публичнытъ каляскы, заповѣда прѣглежданіето на сумнителнытъ джогены и наема пужнытъ за полиціята хора. Неговата служба са простира съ една дума, надъ сичко, което са касае до безопасността на града. Не е лесно нѣщо да са запази порядѣка въ такъвъ градъ, дѣто са трупатъ толкози емигранты, особенно

Ирландезы и Моряцы; архивытъ доказватъ обаче че прѣступленіята не сѣ толкози много, колкото трѣбаще да бѣждѣтъ споредъ населеніето. Отъ тая страна Ливерпуль е единственый градъ, който е можаль да достигне едно значително запрѣзварваніе на прѣступленіята.

Комитета за общественното здравіе отъ трийсятъ години пасамъ странно са бори съ различни бичове. Ливерпуль са считаше прѣди четиридесать години за най-нездравый градъ въ Англія. Причинытъ на голѣмата смъртностъ на жителитѣ не бѣхж скрыты. Положеніето на града, изложенъ срѣщу морскытъ вѣтрове, не бѣше само по себе нездраво; нѣ струпваніето на много жители въ улицы тѣсны, въ низкы и влажны кѣщы; нечистотата на улицытъ и другы подобны правяхж въздуха нечистъ и причинытъ на поболкваніето по силы и многочисленны. За да може да острани тѣзи лошевины комитета за общественното здравіе има при себе си единъ докторъ и единъ архитекторъ. Доктора на комитета посѣщава кѣщытъ и назначава въ своитѣ рапорты онѣзи кѣщы, които трѣба да са сринжѣтъ или да са подправятъ по причины игиеническы. Тѣзи рапорты са надлагатъ на обсѣжданіето на муниципалитета, отдѣто са извѣстява на притежателятъ, че трѣба да поправѣтъ това и онова въ кѣщытъ си. Ако кѣщата са докаже за нездрава, градскый инджинеринъ са натоварва да направи плана, по който ще са поправи или направи зданіето. Ако притежателя са възспротиви на муниципалното рѣшеніе, той може да са обърне къмъ сѣдилищата и да иска разглежданіе на работата. Сѣдилищното рѣшеніе са почита за окончателно.

Има различни причины които правятъ Ливерпуль твърдѣ злочестъ за нѣкои хора. Фабрикытъ като сѣ твърдѣ малко, то сичкытъ работници са трупатъ къмъ скелята. Тука работата са дава не отъ фабрикытъ, а отъ търговіята, а нѣкъ търговіята като е подчинена на твърдѣ чести измѣненія, то подига са и свала са често и дневната плата на работника. Най-многочисленный класъ въ Ливерпуль сѣ работницытъ съ дневна плата. Отъ тѣхъ най-добрь сѣ устроены носителитъ (хамалытъ) на памуцытъ. Тый работятъ на чети и на чело на сѣка чета стои единъ стотникъ. Заплата на стотника са измѣнява отъ 24 до 26 шиллинга на

недѣлята (отъ 130 до 140 рш.). Тая заплата кара много селяне да напуцать аргатлъка по селата и чифлицытъ и да тичать въ града; нѣ тамъ често ги посрѣща сиромашіята и разочарованіето. Внасяніето на памуцытъ е подчинено на многоразличны случайности, които докачатъ твърдѣ злѣ ползытъ на носителитѣ. Въ 1860 и 1861 тѣзи носители бѣхж отъ 6 до 7 хыл. души. Въ 1862 и 1863 тый слѣзохж на 4 до 5 хыл. души и то едвамъ намирахж работа.

(Сидва)

ЗА НАРАВСТВЕННОСТЯТА НА ЕДИНЪ НАРОДЪ. *)

*Сказка, сказана въ събраніето на 23 Априля на Учен.
Дружина въ Ц-градъ отъ ученика С. Н. Михайловскаго.*

— 0 —

Въ днешнытъ врѣмена, когато блистателнытъ зари на просвѣщеніето сіяятъ надъ цѣла Европа и когато отъ день на день мрачното було на невѣжеството изчезва, първата длъжностъ на единъ народъ е да са старае и труди непрестанно за своето благоденствіе и за своето развитие, толкози умствено колкото и нравственно.

Като казвамъ нравственно, азъ имамъ една всеобща мисль — неоторимото стремленіе къмъ една и същяцѣль: братско слияніе на чловѣчеството, защото е доказано отъ най дълбокытъ мыслители, че ще доде врѣмя, когато всытъ народности ще си простратъ пріятелска ръка и ще замянятъ междоусобнытъ си ненависты съ най жарко братолюбіе.

Мирътъ, равенството, и освобожденіето на съвѣстѣта сѣ днесъ самытъ начала на образованытъ общества. Преди шестстотинъ години нашитъ прадяды мысляхж съвсемъ инакъ; за тѣхъ славата не бѣше заключена освѣтъ въ бит-

*) Ный даваме мѣсто на таа сказка едно за да насърчимъ младыя ученикъ въ неговытъ трудове, друго за да покажемъ на нашитъ читатели еще веднажъ съ яснота на едно дѣте, че не може да са чака нравственно възвишеніе у оныи народъ, на когото духовенството е невѣжествено и развратно.

вытъ и въ войнѣтъ, и злополучіята на тѣхнѣтъ сѣсѣды правыхъ радостѣта имъ. Убийственната кръвъ са проливаше помежду тѣхъ изобилно, и правото на по силныя всегда тържествуваше.

Колко време е трѣбало да са измѣни свирепыя духъ на чловѣцѣтъ! . . . Плачевный видъ подъ който са представя намъ дългый редъ на срѣднытъ вѣкове, голѣмото разстояніе, което раздѣля всеилнытъ тираны на онези епохи отъ Волтера и Ж. Ж. Руссо, тѣзи двама отмъстителны бычове на страждущытъ чловѣцы, не стигатъ ли за да ни напомнятъ нещастіята, въ които сѣкы и родъ можилъ бы да падне, ако полага своитѣ надѣжды въ суетны въображенія?

Между туй, когато знайме че външныя изгледъ е много измамливъ, нека останемъ съгласны и разберемъ добръ, че охалността на единъ народъ нѣма никакво отношение съ неговото просвѣщеніе; искуствата также нѣматъ никаква сила надъ изравытъ, напротивъ тѣи сѣ способны да посѣятъ раскошность. Но добръ простотата да е наврѣдъ, нъ да е придружена съ искренность и учтивость; защото чистосърдечіето са всегда прѣдпочита отъ утънченія, нъ страстливія и безстидныя вкусъ. Много чловѣцы сѣ достигнали да са просвѣтятъ на пълно, нъ са увардили до смъртъ едно Епикурейско ученіе; на тѣзи хора, ный го исповѣдаме, всѣкы не ще да рѣкопѣлци. Прочее, нека повторимъ, но добръ е единъ чловѣкъ да нѣма никаквы високи познанія, нъ да има добра отхранѣ. Просвѣщеніето не са заключава, както многома си въображаватъ, въ матеріалныя животъ: не стига само да въртимъ голѣма търговія, да обитаваме украсены градища и великолѣпны палаты и да са вдаваме тѣломъ и духомъ на всичко що има нѣкаква очарователность; — не стига, казвѣмъ, да имаме неизчерпаемы имущества, да съзиждаме прекрасны градины и театра, да носимъ богаты прѣмѣны, да правимъ пиршества. Не; тѣзи многоцѣтны приспособенія не стигатъ за да са наречемъ гърделиво образованъ народъ. Нѣма друго освѣтъ скромната простота, ревността къмъ труда, искренното стараніе, и невинното отечестволюбіе, които могатъ да са введѣтъ въ многожелаемыя път на просвѣщеніето.

Прочее, нека не са основаваме на всичкитѣ тѣзи прѣдѣсти и нека не смѣсваме материалний напредѣкъ съ думствено-правственый; нека не смѣсваме черното съ бѣлото, а нека чуйме славный Френскы писатель Дидеро, какво казва: « Онова което ный наричаме вѣжливостъ и приличіе не е нищо друго освѣнъ грубостъ, ако не е съединено съ добродѣтель и искренности ... »

Както единъ человекъ, който са труди прѣзъ всичкы си животъ да защитава и упазва своето достоиніе и своитѣ права противъ всичкитѣ насилствія и който извършва своитѣ длѣжности точно, е достоенъ за уваженіе, тѣй и този, който имъ наклонность къмъ непочтенността и немареніето, може справедливо да са счита отъ обществото, отъ което той прави часть, — за бесполезенъ и изгубенъ — обида която бы могла да парани сърдцето на най жестокийтъ мъчитель. Това сѣщото е и за единъ народъ. Да хвърлимъ очитѣ си въ исторіята; ный ще видимъ цѣлы държавы, между които пръвъ рядъ държатъ могущественный двѣ имперіи Римска и Византійска, които, водими отъ истенскы чудовища подъ человекскы образъ, сѣ станжли жертва на необузданото си своеволие и на подлитѣ си прищевкы, и които сѣ препаднажли подъ тяжестьта на непобѣдимыйтъ си развратъ. Тѣ мысляхъ че ще могатъ дълго врѣме да са въсползуютъ отъ всеиліето, което Божіето Провиденіе имъ бѣше повѣрило, нъ са излѣгахъ, защото заслѣпени отъ страститѣ си, тѣ не прѣдвидѣдахъ, че ще доде врѣмя когато тѣ ще загинатъ безъ да оставятъ никаквы дѣри.

Нъ нека вземемъ подъ вниманіе и по-ближнитѣ епохы. Не знаеме ли въ каква степень на окаянство бѣше достигнала горката Франція прѣди Революціята на 1789 ? Въ каквы страшы примкы бѣше са тя заплетена по причина на своя голѣмъ развратъ ? Рѣката са отказва, умѣтъ са противи, когато человекъ земе да напеша въ какво ужасно и отчаянно състояніе бѣше тя испаднала прѣзъ царуваніето на неспособнаго Лудвика XV. . . . Бестидныйтъ удовольствія, най-безсрамныйтъ блудодѣянія, отврати, телното безбожіе съ най-гибелныйтъ фанатизмъ, мръснытъ злодѣйства, риданіята на немощныйтъ, които за да са прихрапятъ прибѣгвахъ до най-гнусавыйтъ способъ — кра-

жбата, гладът и заразителныѣ болѣсти, които са породихъ отъ сиромашеството, безбройныѣ и обрѣмнителны даноцы, непрѣкъсваныѣ съперничества, безчеловѣчіето и вѣроломството на благородныѣ и на духовенството, което мѣчеше немилостиво стадото си, тѣжественъ упорства на нѣкои високи чиновници, които са непокоряваха на владѣтеля, и най-послѣ, яростта и безочлявостта на нѣкои тайни общества, които вълнуваха отъ своя страна и подбуждаха многобройныѣ си привърженицы — ето печалныѣ видѣ които са прѣдставя намъ когато са върнимъ въ осемнадесетийтъ вѣкъ, въ часътъ когато всичка Европа щѣше да са упропасти, въ часътъ когато монархическото правленіе щѣше да са събори като единъ старъ зыдъ — въ часътъ, наконецъ, когато наврѣдъ съучастницыѣ на Волтера приготвѣха унищоженіето на деспотизма, който прѣзъ толкова врѣме е былъ непоколебимъ.

Трѣба приедемъ на основаніе на тѣзи примѣры че най-главното условіе за благоденствіето на единъ народъ е неговото нѣравствено развитие. И наистина, единъ, който е наученъ да безчести своето имя, който са вдава, въ безбожіето и сладострастіята, прилича на едно зданіе, основаніята на което са положени надъ едно песечливо мѣсто; рано или късно, то е назначено да падне въ развалины.

Гибелный край на правственното тлѣніе е прочее извѣстенъ — защо да го не избѣгваме? Още веднѣжъ, примѣра на толкози народности които са изджихнали, постига ли за да ни убодри къмъ истинный напрѣдѣкъ?

Тука трѣба да изяснимъ нѣкои сумненія, които са прѣдставятъ на прѣдъ ни. Първо, нѣравыѣ зависятъ ли отъ сплѣжыѣ на щастіето? Второ, умственното състояніе има ли вліяніе надъ нѣравыѣ? — На двата тѣзи въпроса ний ще отговоримъ отрицателно. И дѣйствително, единъ человекъ, който има всичкыѣ си надежды на небесный промыслъ, който не намѣрва другагѣ утѣшеніе освѣнъ въ добродѣтеля, и на когото искренността и чистосърдечіето са намиратъ подъ страшни испитанія може ли тѣй скоро да угаси добролюбивыѣ си чувства, да са отвърне отъ пѣтя на мъдростта, да изгладн споменътъ на своитѣ добродѣтели, за да са изложи безумно на ударыѣ на съвѣстта? — Не, не, никой не бы смѣялъ

да си въобрази това, инакъ ще му бжде нужно да потвърди, че добритъ нравы сж подчинени на измѣненія, което е невъзможно, ако е истина, че само единъ добродѣтеленъ чловѣкъ може да има чисти нравы. 1)

Вторыйтъ въпросъ, изисква по голѣмо разсѣжденіе, безъ да представя обаче по голѣмы мѣнотии въ рѣшеніето си. Очевидно е че чловѣкъ може да са стареае занравственното си развитіе, злоторствата може да му причиняватъ отврѣщеніе, и да има наклонасть къмъ благочестіето, и съврѣмянно да бжде простъ, даже и невѣжественъ. Ный нѣма да съѣркаме, ако кажемъ че повечето отъ тѣзи, които наричамъ *учены* и *просвѣщены* мъже не сж друго освѣнъ по крыты лицемѣры, които тайно живѣятъ въ най голѣмъ развратъ, и че това иде отъ тамъ че най малка привилегія, която чловѣкъ може да има нѣтъ другытъ, ласкае неговото себелюбіе. Скромността и честността не могатъ да пребивавѣтъ освѣнъ тамъ, гдѣто нравытъ са въ сичката си чистотѣ. 2)

Сега да видиме кой народъ е нравственно развитъ и по кой начинъ може да стане.

- 1) Лжи са младый съчинитель, ако мысли, че нравственността не зависи отъ *сплнкытъ на щастіето*. Гладый, жедный и онеправданный чловѣкъ рѣдко може да остане нравственъ. Лесно са душа не дава. Лесно са отъ гладъ не умира. Много хора, почти 99 на сто, сж принудены да отстапуватъ отъ правилата на чистата нравственность, за да си запазятъ живота и оизи на своиѣ приближены. Двѣ нѣща сж потрѣбны на хората за да бждѣтъ нравственны: първо улущеніе на тѣхното положеніе, сир. диганіето на сплнкытъ на щастіето, и второ ученіе. Когато са измѣни положеніето на хората въ общественно и матеріално отношеніе, когато сж дигнѣтъ сплнкытъ на щастіето, които често не сж друго освѣнъ общественны несправедливости, най-послѣ когато са даде на хората положително познаніе за тѣхнытъ длѣжности; тогава само ще може да са чакать отъ тѣхъ чисти нравы. Намѣсто да отричаме прочее, ный трѣба да казваме, че нравственността на единъ народъ зависи отъ справедливостта на неговытъ общественны отнoшенія и отъ степеня на неговото умственно развитіе.

- 2) Съгласны сме, че има мнимоучены и мнимо просвѣтены, които сж развратены, иъ сѣщо тѣй знайме, че това сж мнимо просвѣтены хора. Просвѣтеныя както трѣба, никога не може да бжде развратенъ, нито лицемѣръ. Само който са еучиль

Нѣравственно развитъ народъ, са казва този, у когото правосѣдіето може винаги да намѣри убѣжище, у когото междусобнитѣ распри никога не са явяватъ, който живѣе съ миръ и съгласіе, който е признателенъ къмъ своитѣ покровители, който почита личността на първенците си, който е вѣликодушенъ и снисходителенъ, и найпослѣ, който отбѣгва всичкитѣ душевны пороцы и обыча въздаржаніето и умѣренността. По кой начинъ са постигнува това нравственно съвършенство, това ще видимъ.

не да научи сѣщината на работитѣ, а да лѣже по много; само който са е училъ по калугерскы, за да знае много нѣща безъ да достига до дѣното имъ; само който гледа на науката като на средство за добъръ животъ и като на служителъ на нѣкоя лична или съсловна цѣль; само който, по тая причина, търси познанията не за истината, а за да са послужатъ съ тѣхъ въ своитѣ личны цѣли, — само той е лицемеръ, безчестенъ, самолюбивъ и развратенъ. Таквызи сѣ калугеритѣ и сичкитѣ мнимопросвѣтены въобще. Ако не сѣ като Герча развратны и лицемеры, тый сѣ като Милча фанатицы и пакъ лицемеры. Нѣ и въ една и въ другыя случай тука не е крива науката; тука е крива лошавата, неразумната и не правилната наука, или пѣкъ отсѣтсвіето на право учение.

Въ сѣка наука има двѣ страны, двѣ точки за гледаніе, една основателна, която прѣобразява челоѣка въ неговый духъ, въ неговытѣ мысли, желанія и дѣла, и друга вѣншина, която удря лустро на онѣзи, които са учать, безъ да са косне обаче до тѣхнытѣ души. Богословіе ли учишь, ты сѣкога можешъ да го учишь по единъ отъ тѣзи два начина. Ако гледашь да уловишь духа на ученіето и да възплотишь неговытѣ истинны въ себе си, ты са прѣбращаешь, ты ставашъ новъ челоѣкъ, безъ лѣжа, безъ развратъ, безъ лицемерство, съ дѣлока нравственность. Ако ли трѣсишь въ богословіето единъ пѣтъ къмъ почести, къмъ лекъ поминѣкъ, къмъ празенъ животъ, каквото праватъ калугеритѣ, тогава ученіето си остава форма, лустро, а челоѣка става прѣсторентъ, развратенъ, нищожень и готовъ да затѣпче съѣго и сичко за онова, което той не вѣрва, нѣ което е неговата полза. Ето защо таквызи черковници и богословы биватъ сѣкога фанатицы и не търпели ъ къмъ онѣзи мнѣнія, които не са съгласяватъ съ тѣхнытѣ смѣтки. Ето защо напротивъ, истинно ученый челоѣкъ никога не бива фанатикъ, нито намира ползавъ задушаваніето на различнытѣ мнѣнія по въпроситѣ за черковно устройство и другы подобны. Нашій младъ сѣчинитель трѣбаше да каже: *мнимопросвѣтены*, а не просто просвѣтены, защото сѣкога има разлика между единъ софистъ и единъ *положително* ученъ челоѣкъ.

Съ търпение и дѣятелность всичкитѣ прѣпятствія са навиватъ, а пословицата казва: «щото поѣнешъ него ще женѣшъ». Не стига само да даваме празни съвѣты; почтенната обхода и добрыйтъ примѣръ иматъ по голѣма сила. Като видишъ одного слѣпца не му казвай да са вари отъ каманацитѣ, нъ му покажи пѣтя по който трѣба върви за да ги избѣгне. Человѣкъ зема своето умствен-но развитіе въ ученіето, а нѣравственното — въ чело-вѣчеството. Единъ народъ слѣдователно, за да си поправи нѣравитѣ трѣба да зема добъръ примѣръ отъ тѣзи, кои-то са наричатъ неговы прѣдставители и защитници на не-говитѣ интереси. Какъ да са не разврати той, когато гле-да че неговитѣ духовны началници всегда ѣжнатъ въ пѣян-ство, когато гледа че неговитѣ първенцы ще са изедѣтъ живы по между си? — Какъ да не са обезсрами единъ народъ, когато гледа, че неговитѣ архипастыри са унижа-ватъ до земята? — Единъ Франски законовѣдникъ и фи-лософъ са е изразилъ така връхъ този прѣдмѣтъ: Свое-водіето е гибелно за сѣкъ народъ; нъ зависимостта отъ едно развратено духовенство и слѣпного подчинение на то-ва духовенство сж нѣща много по опасны.

Нека сега поговоримъ за ролята на равенството и на братолюбіето по между единъ народъ. Человѣкъ е огле-дало на челоуѣка, то естѣ челоуѣкъ гледа всегда да жи-вѣе съобразно съ ближнійтъ си.

Ако азъ видя въ другиго одного нѣкои права или нѣ-кои привилегіи, които азъ нѣмамъ, тогава моето сърце са наскърбява и азъ прибѣгвамъ до единъ лошъ начинъ; то-ва е първата стѣпка къмъ развратѣтъ. Ето защо идеята на всеобщото равенство намѣрва таквази поддржка въ ду-мытъ на дълбокитѣ мыслители; ето защо онзи народъ, у когото равенството не сжествува, е бытъ вынагызл по-лучень и недобродѣтеленъ. Понеже, явно е че за да има нѣкаквы свѣрскы по между челоуѣцитѣ, тѣхнитѣ интересы трѣба да сж еднаквы, тѣхнитѣ преимущества трѣба да са същитѣ. Дѣто само богатитѣ и благороднитѣ могатъ да живѣятъ спокойно, дѣто правосѣдіето е на страната на по силнитѣ, тамъ народѣтъ ще е всегда раздѣленъ, кървавы-тѣ распри не ще са свѣршувать никога и отечестволюбіе-то ще спи дълбокъ сънь.

(Слѣдва)

ЕКЗАРХИЯТА и ЧИТАЛИЩЕ.

— 0 —

Въ 17 книжка година II на поврѣмното Българско списание *Читалище* ся обнародува началото на една статія подъ заглавие « една стѣпка напредъ ». Прочитаньето на тази статія ны причини най жалостното впечатление. Защото тя като захваща съ отказването на каноническото основаніе на старитѣ независими наши черковы достигва до тамъ, щото да оборва самитѣ основы на Евангелската проповѣдь, христіянство, и на праотеческата православна наша вѣра, която отъ хиляду години насамъ обучава православно-то Българско изпълненіе, утешава го въ горѣстнитѣ му дни, и днесъ го възвишава пакъ отъ паденіето му, каго му отваря попрището на новъ и Евангелскы животъ.

Прочее понеже явно намѣреніето на тѣзи статія не е друго, освѣнъ да измами и заблуди православно-то българско изпълненіе, което въ дванадесѣтъ годишната си борба противъ инородното духовенство, въ истото вѣме славно ся е борилъ противъ многочисленитѣ иновѣрни религіозны пропаганды, да го накара, да си остави праотеческата си православна вѣра, и да пріеме друга, както доказва слѣдующитѣ кѣсъ на горереченната статія: « въ силата на това начало ный имаме право да изменямъ въ черквата сичко онова, що е старо и не съгласно съ вѣмето и сегашнѣто ны положеніе, когато безъ него ный трѣба да направимъ черкова по образецъ на 6-ый и 7-ый вѣкъ » (виж. читал. книж. 17 год. II стр. 761) съ което съвѣтува православно-то Българско изпълненіе, да си състави черкова, на която началата и основата да сѣ съвсѣмъ противоположны на заминалото на православната вселенска черкова, и слѣдователно да ся отцѣпа отъ тѣлото и цѣлокупността на православнитѣ, както и отъ своето историческо заминало.

Понеже ся сили да прѣстави, че божеството на Господа и Спасителя ни Исуса Христа не было дѣйствително и истинао, но че было произлязло ужъ отъ влияніето на грѣцката философія както доказватъ думитѣ на истата статія « въ вѣмето на тоя періодъ въ-площеніето слово са обраца на сынъ Божій и догмата за божеството на Христа, и за свята Троица ся развива и влазя въ ученіето Евангелско не само като естествено слѣдствие на цѣлото ученіе Евангелско, но и съгласно съ прѣдставленіята на тогавашната философія » (читал. кн. 17 год. II стр. 764), съ което косвено подмѣтва, че христіанитѣ отъ самото начало на нашесо спасеніе не ся

вѣрували че въ божеството на нашиѣтъ спаситель Иисусъ Христосъ, но ся были пригудены да направяѣтъ това по вліяніето на обстоятелствата, и слѣдователно може пакъ спорѣтъ началата на истата статія, ако изискуватъ обстоятелствата, да ся не вѣрува въ божеството на Господа Иисуса Христа, и тогава вѣрата не е друго нѣщо, освѣтъ едно наложеніе на врѣмената и на обстоятелствата, което може всякій пакъ да ся промѣни, пакъ спорѣтъ началата на статіята, както си промѣнявамы дрѣхыѣтъ.

Понеже увѣряна, че догмата за тайнството на пресвѣята Троица не е прѣдана отъ самыйѣтъ Богъ и Спаситель нашъ Иисусъ Христосъ, нито отъ него откровена за спасеніето на чловѣческій-тъ родъ, но слѣдствие на врѣмената и на обстоятелствата, както доказва слѣдующійѣтъ късъ «така сѣ ся развили и догматыѣтъ за Есгеството на Иисуса Христа, за неговыѣтъ воли, за *Свѣта Троица* и сичкы другы. Ако ты не бѣше искало врѣмето, тый можеха да си останѣтъ не развиты и ный можяхмы днесъ да държимъ Христовото ученіе тый както ся прѣдставя въ пѣрвыѣтъ три Евангелія. (Читал. кн. 17 год. II стр. 765), и съ това прѣдставлява тайнството на прѣсвѣята Троица като чловѣческо измышленіе и така са о-борва основата на христіанското ученіе.

Понеже подтвърждава, че и съборыѣтъ като съставены отъ хора сѣ грѣшили смъщо тый, както грѣшѣтъ и днешныѣтъ съборы посвящаваны и просвѣщаваны по смѣщій вачинъ, както и едноврѣменныѣтъ съборы (читал. кн. 17 год. II стр. 765) и съ това провъзгласява че вселенскыѣтъ съборы въ всячко ся грѣшили, когато православната черкова учи, че тѣ сѣ непогрѣшимы въ прѣдѣлыѣтъ.

Понеже съ думыѣтъ « безъ да гледаме, че тѣзи тълкованія сѣ ставали отъ съборы и отъ патріарсы, ный не припознаваме, че тый сѣ послѣдняя дума на чарковата, и че никакво друго тълкованіе не е възможно » (читал. кн. 17 год. II стр. 765) иска да каже, че на ученіето на православната Христова вѣра, коегo въ кратцѣ ся излага въ символа вѣры, може да ся приложатъ много другы работы още, вопреky ученіето на православната черкова, че на опрѣдѣленото ѣ вече ученіе не може да ся приложи нпти една іота.

Понеже всячко това доказва, че казаната статія не само дѣто е противна на ученіето на православната черкова, но подкопава отъ основаніе самото христіанство, и оправдава всякыѣтъ ересы, всякыѣтъ лѣжовны ученія, и отвѣря широка вратата на нововѣведеніята, каквыто прѣдлага да станатъ и въ бѣлгарската черкова. Затова рѣшихмы, да изобличимъ тази статія, да призовемъ сичкото правосла-

вно Българско изпълненіе да съ пазятъ отъ такыва мысли, на които намѣреніето не е друго освѣнъ да покварятъ праотеческата вѣра на Българскійтъ народъ, да измаматъ лековѣрны, и съ такъвъ начинъ да раздѣлятъ народа на парчета.

Царградъ Орта-кьой 1 Іулія 1872.

† АНѢИМЪ ЕКЗАРХЪ БЪЛГАР.

† ИЛАРІОНЪ *Търновскій.*

† ПАНАРЕТЪ. *Филиппуполскій.*

† ДОСИТЕЙ *Самоковскій.*

† ГРИГОРІ *Доростоло-Червенскій.*

† ВИКТОРЪ *Нишскій.*

† ИЛАРІОНЪ *Кюстендилскій.*

Ный благодаримъ Св. Синодъ, дѣто е почелъ и Редакціята на *Читалище* съ своето опроверженіе. Ный щѣхме да бѣдемъ още повече благодарны, ако той направяше това въ начало и ако побързаше да каже на Българскій народъ право и просто какво мысли за нашій членъ, намѣсто да прибѣгва до различни заплашванія. Ный искахме това отъ Св. Синодъ съ молби, само и само да не са встъпва въ прѣпиранія въ едно таквози врѣме, когато трѣба да бѣдемъ съединены, и да не прибѣгва Синода до запрѣщенія на миѣніята чрѣзъ властитѣ; защото мысляхме че това може да има лоши сѣтнини за самата Екзархія. Ный са обещавахме даже да не отговаряме на опроверженіето на владыцѣтъ; но сичко бы на праздно. Екзархіята прибѣгна до различни заплашванія и да клѣвѣтъ, които не ѝ правятъ никаква честь. Нека носи прочее отговорността на послѣдствіята, които могатъ да произлѣзатъ отъ нейнытъ заканванія да бѣде скенджя на миѣніята.

Колкото за отговора на Св. старцы, той е отъ край до край обвиненіе и клѣвѣта. Той зема нѣкои отдѣльны фразы на члена ми и като ги тълкува произволно, показва на онѣзи, които искатъ да вѣрватъ, че азъ съмъ отричалъ догматитѣ за божеството на Исуса Христа и за Св. Троица. Ако Св. старцы быхъ прѣгледали по горѣ въ статіята ми що са говори и що ни казва Черковната И-

сторія тый не быхъ извадили таквози произволно и злопамѣренно заключеніе, но быхъ видѣли, че въ статіята не са отрича нищо отъ това, и че тамъ са говори само за историческото развитіе и опрѣдѣленіе на Евангелското ученіе и на догмытъ. Азъ казвамъ, че *Павело не е измыслилъ догматытъ, нъ ги зель отъ библията...* и че догмата за Божеството на Иисуса Христа и за Св. Троица са развива и влазя въ ученіето Евангелско не само като естествено слѣдствие на Евангелското ученіе, нъ и съгласно съ философіята

Дѣ е тука отричаніето? Да не бжде то въ това, дѣто казвамъ че тѣзи догматы сж опрѣдѣлены по сетнѣ на съборытъ? Нѣ тогава Св. Синодъ е много рѣшителенъ: той отрича онова, което проповѣда Исторіята тый грѣмогласно. Лѣжа ли е, че догмата за Христовото Божество са утвърди на първый вселенскый съборъ и че до тогава повечето христіане бѣхъ аріане и догмата не бѣше общепріетъ? Лѣжа ли е че додѣто догмата за Христовото Божество не бѣше общепріетъ, догмата за св. Троица не можаше да са утвърди? Дѣ е тука моята вина? Дѣ е лѣжата? Дѣ е отричаніето? Азъ приемамъ и высокогласно исповѣдамъ, че божеството на Христа Спасителя и догмата за свята Троица сж поставены ясно въ Евангеліето и въ сичкото св. Писаніе; защо владыцытъ смѣсватъ Евангелскытъ утвържденія на тѣзи двѣ тайнства съ тѣхното опрѣдѣленіе на съборытъ и искать да наричатъ безбожницы хората, които иматъ злочестината да не имъ угождаватъ? Христовото ученіе и Евангелскытъ истини нѣмать нужда отъ клѣвъты, за да са поддържатъ между хората; тый еще по малко са утвърждаватъ съ невѣжество. Тѣхнытъ основанія сж твърдѣ силны и сичкытъ клѣвъты на Св. Синодъ не могатъ да помогнѣтъ нищо на тѣхната твърдосгъ. Едно нѣщо може да ги насади по дълбоко въ сърдцето на вѣрующитѣ — ученіето и свѣтлинытъ. Испытваніето, а не покрываніето показва достоинствата на едно кое да е нѣщо. Просвѣщавайте народа, и Евангеліето е десять цѣти по утвърдено въ сърдцата, отъ колкото сега при невѣжеството. Вый искате слѣпа вѣра, основана не на познаніе, а на владышны и калугерскы авторитеты; нѣ знайте че тая вѣра е слѣпа и пада прѣдъ първото

прѣпятствіе. Здравата вѣра излазя отъ убѣжденіе, а убѣжденіето дохожда отъ знаніе кое какъ е было.

На сичко друго ный не отговаряме, защото нѣмаме ни врѣме, ни охота. Казаното въ вѣстницихъ и въ *Необходимо обясненіе* е доста.

Т. Икономовъ.

БИБЛЮГРАФІЯ

—0—

СЪРДЧЕНА МАРИНКА, повѣсть отъ Н. М. Попова.

Книгитѣ иматъ двояко значеніе; първо тѣй служатъ за храна на ума; второ тѣй сѣ огледало за поправленіе. Каквото тѣлото не може да расте, да се развива и да крѣпне безъ вещественна храна, тѣй също не може да се развива и укрѣпва и ума безъ умственната храна на книгитѣ. Отъ друга страна каквото тѣлото са кичи, украшава и поправява въ своята виѣшность чрѣзъ огледалото, тѣй са поправява и душата въ своитѣ нравствени грозотии чрѣзъ огледваніе въ книгитѣ.

За да расте правилно и успѣшно, тѣлото има нужда отъ здрава и питателна храна; нездравата и развалената храна не само не храни тѣлото, нѣ още му докарва болѣсти и различни побъркванія въ растеніето. Нѣ същій законъ има сила и за храната на ума. Разваленитѣ и исхабенитѣ по старостъ и по лѣтжовность мисли не само не развиватъ ума, нѣ още го хвърлятъ въ една болѣсть, която твърдѣ лесно може да са нарѣче разваленъ умъ.

За да покаже виѣшното на тѣлото ни въ същій неговъ видъ, огледалото трѣба да показва точно, непогрѣшно и да не крѣе грозното и кривото; нѣ тѣй също и книгитѣ трѣба да бѣдѣтъ вѣрно изображение на човѣка и на обществото както въ тѣхнитѣ недостатъци, тѣй и въ тѣхнитѣ добродѣтели.

Слѣдува прочее, че за да отговарятъ на първата си цѣль, книгитѣ трѣба да заключаватъ въ себе си здравы, точны, истинны и правы понятія и мысли; а за да отговарятъ на втората си цѣль, тѣй трѣба да изображаватъ човѣка и обществото точно, право непрѣувеличено въ добродѣтели, непокрыто въ недостатъци. Този родъ книги трѣба да бѣдѣтъ вѣрны на дѣйствителността, на правдата и науката.

Вънъ отъ тѣзи двѣ цѣли нѣй не познаваме друга третя ; даже книгытъ за леко чтѣніе трѣба да са съобразяватъ съ тѣзи двѣ цѣли, ако искатъ да иматъ нѣкаква цѣна. Тый трѣба да поучаватъ като забавляватъ. Изображеніето на нѣкоя добра или лоша страна на живота ; прѣпорученіето на нѣкоя истина, на нѣкое правило по единъ лекъ начинъ, вразумителенъ за сичкы ; това трѣба да правятъ книгытъ за леко чтеніе. Книгытъ които не отговарятъ на горнытъ двѣ цѣли сж праздна и вредна работа. Таквызи книги трѣба да стоятъ далечъ отъ насъ.

Двѣтъ цѣли твърдѣ мѣчно може да са отдѣлятъ една отъ друга: нѣма учено изслѣдованіе, нѣма учена книга която да не показва нѣкой недостатъкъ въ общественный, умственый или нравственый животъ на чловѣка. Тамъ дѣто са получава, тамъ са и показва нѣкоя неточность или кривдина на до сегашнытъ мысли и понятія по прѣдмѣта за който са говори въ книгата. Тамъ дѣто са изображава състояніето на обществото и на чловѣка и са показва и нѣкой недостатъкъ въ това състояніе, тамъ са показва и начина за поправленіе и онова, съ което трѣба да са замѣни кривото и да са въспѣлни недостатъка.

Романытъ и повѣститѣ служатъ и на двѣтъ цѣли. Съ своето привлекателно и живо изложеніе и прѣдставленіе на общественото състояніе и на изображеніето на живота частенъ и общественъ, този родъ книги правятъ доброто и злото у хората по ясно и проповѣданытъ истинны по очевидны, слѣдов. и нуждата за исправленіето на хората по усѣтна. По тая причина романытъ сж имали и иматъ по много читатели, отъ колкото най добрата книга, изложена въ сухи разсѣжденія. Разсѣжденіята не разбира всѣкъ, нпто може да извади отъ тѣхъ онѣзи заключенія, които трѣба да обърне на свои правила ; тѣзи книги сж дадени за онѣзи хора, които сж научены да мислятъ. Нъ образното изложеніе на романытъ е достѣпно и за най неприготовеный умъ. Языка на романытъ като говори чрѣзъ образы и дѣйствія е за сѣкиго повятенъ малко или много и сѣки може да са поучи у него, разбира са ако е книгата таквази която може да поучи на добро. Като распространители на новытъ правила и истинны, романытъ сж вънъ отъ сѣка похвала.

Нъ колкото е по обширно дѣйствието на тѣзи книги и колкото е по важна службата имъ, толкози повече са иска отъ тѣхъ да бѣдѣтъ вѣрны на тая служба. Длѣжны сж слѣд. не само да изображаватъ вѣрно живота, нъ и да насаждатъ въ ума и въ сърдцето на читателитѣ мысли и чувства отъ честность, отъ строга истина,

отъ правда и полза. Съ една дума тий трѣба да бждѣтъ не само добры картины, нѣ и добры и честны проповѣдници. Като ни показватъ грозотата на лжата и на кривдата въ живота, романитѣ трѣба да ни покажѣтъ и хубостѣта на правдата и на истината. Онова, което тий подлагатъ на мѣсто показаното зло, трѣба да бжде прѣгледано добръ и прѣтеглено на възникъ на истината. Никога не трѣба да прѣпорѣчаватъ една лжа на мѣсто друга, нито пъкъ да оставятъ лжата незабѣлжена, безъ отговоръ.

Отъ тука ний изваждаме едно различіе между начина по който треба да си пишѣтъ романитѣ за дѣтискии възраст на единъ народъ и начина по който тий са пишѣтъ за по зрѣлото му състояніе.

Въ първый случай кривото, лжовното и вредното трѣба непременно да са показва като му са противоположи правото, истинното и полезното и като са по истѣкува и едното и другото; въ второй случай нѣкои отъ кривитѣ мысли може само да са показватъ. Зрѣлый умъ на народа и богатството на книжницата му позволяватъ да познаватъ ти мысли защото познава до нѣкадѣ и противоположитѣ имъ отъ другитѣ книги, или може да ги познае. Кривото въ този случай не може да има толкози печални сътинни, колкото въ първый. Лжата е сѣкога вредна, нѣ за дѣтето още повече, защото то по мѣчно може да я познае и да са отърве отъ нейното вредно дѣйствіе. За развращенитѣ си мысли и чувства Французитѣ дѣлжѣтъ твърдѣ много на несоблюденіето на това правило. Еще не зрѣлъ и неположителенъ въ мыслитѣ и чувствата си, Французскій народъ жадно поглѣщаше многочисленитѣ романи и като не можаше да отдѣли лжата отъ истинната, нито лѣкъ Романиститѣ му показвахъ това, той са напой съ сѣкаквы кривы понятія и за назначеніето на земний животъ, и за длѣжноститѣ си и за сичко.

Като прѣгледвахме книжката на Г. Попова ний видѣхме, че нѣгова милюсть забравилъ да бжде и поучителенъ. Неговата повѣсть е една малка картина, на която той не обяснява ни една черта. Между това има чертицы, които трѣбаше непрѣмѣнно да са обяснятъ за читателитѣ, каквито сѣ нашитѣ. Ако похвалитѣ качества на Маринка говорятъ високо и не искатъ никаквы обясненія, така ли е и за онѣзи сѣнища и прѣдчувствія, които са исказватъ отъ героитѣ на книжката? Намъ са струва, че книгитѣ трѣба да истрѣбватъ суевѣріята, а не да ги утвърждаватъ. Науката като е доказала, че сѣнищата не сѣ прѣдказанія, съчинители на книжката трѣбаше да каже това, а не да говори, че лѣжѣтъ онѣзи, които отричатъ сѣнищата, защото послѣднитѣ думы накарватъ хората по-

вече да върватъ стъпницата, а съ тѣхъ заедно и всичкитѣ имъ тълкованія, да са беспокоятъ отъ сѣко неприятно тълкованіе и да треператъ прѣдъ въображаемы опасности. Това е споредъ насъ, единъ недостатъкъ, който трѣба да са избѣгва отъ сичкы онѣзи, които са зематъ да пишатъ и привождатъ повѣсти и романы за наший народъ.

Таквази е нашата мѣрка за романытѣ. Като не можемъ да знаемъ правитѣ и положеніето на хората по онѣзи мѣста, които са и-зображаватъ въ книжката: *Сърдчена Маринка*, ный оставяме на другыго по вѣща да каже, до колко тая повѣсть е вѣрна на дѣйствителността и до колко тя въспроизвежда прѣминалото на една часть отъ еленскитѣ колибы. Също тѣй оставяме на другитѣ и прѣсѣдата за художественната и языкословната страна на романа. Това не е по нашата часть, нито въ нашитѣ познанія. Нашето разглеждане не са простира по нѣматѣтъ отъ разглежданіето на общитѣ начала за ползата и за съдѣйствието, които излизатъ отъ сѣка книга за напредваніето на народа.

ЛЮБОВЪ, ОБИЧЪ и ПРИЯТЕЛСТВО.

I.

Любовта катъ страсть изнеендѣйна
Що избухва въ будното сърдце,
Предъ прелесна чертъ отъ хубость нѣжна
Пламъктъ е явенъ — на лице.

При самото пламенно зачатіе,
Са преноса у блаженный край —
У Парнаса въ сладкитѣ обятія
На Венера. — Тукъ е земній рай.

Ал' у тѣзи прѣблаженна крайность,
Дѣто сичко ебожѣ на гледъ,
Всуе диримъ постоянна трайность :
Сладкій огънь скоро става ледъ.

Като въ пролѣтъ расцвѣтено цвѣте
Що до време губи си цвѣта,
Тѣй въ сърдцето огънятъ що свѣти,
Ще премине тозъ прѣдѣлъ въ свѣта.

Обичътъ е за единъ пріятель
Който носи опитно сърдце,
И познава що е добродѣтель,
Що е вѣрность у едно лице.

Тя едва ли съ опитъ между двама
С' одварява у онѣз' сърдца
Що с' отличатъ въ рода на Адама.
По своитѣ искренни дѣла.

Любовъта кат' чертъ отъ буйна младость
На самата страсть е вѣренъ робъ ;
Обичъта же при самата старость
Вѣренъ другъ е до студений гробъ.

Да обичашъ не е сѣ да любишъ :
Въ красота не е и честъта ;
За да любишъ време всуе губишъ,
Ако нѣмашъ опитъ отъ свѣта.

Който люби безъ да знай д' обича,
Безъ д' опитва вѣрната си свѣсть,
Той по слѣпа страсть са злѣ увича,
Тура въ пропастъ личната си честь.

Но когато любовъта с' открива
Постепенно съ опигъ на ума,
Въ трайна обичъ скоро тя са слива
И поставя щастіе въ дома.

При тѣз' вѣрна обичъ сѣки може
Отъ сърдце си тайни да открий ;
Любовъта тѣй не ще расположи :
Че тя сѣвга слабостъта си крій.

Обичъта са истудява трудно
Отъ причини дадени съ доводъ ;
Любовъта же нѣма нѣщо мудро
Да истине даже безъ поводъ :

Като птица съ лекіа си полѣтъ
Що прехвърква отъ клонъ на другъ клонъ,

Дири съвга красный цвѣтъ отъ пролѣтъ,
За да пѣе имни съ сластенъ тонъ.

Любовта отъ малко отвърщеніе
Що ще срѣщне въ божній си Кумиръ,
Са съзема съ буйно намръщеніе
И презира съкъ мораленъ миръ.

Обичта же ще разсжди здраво
И ще счита на добрій животъ,
Кой намира въ то морално право
Що поддържа нравственній имотъ.

II

Обичта е тоже за пріятель
Който носи искрено сѣрдце,
И признава въ нея благодѣтель
Що не срѣщвашъ въ сѣкое лице.

О! тѣзъ обичъ рѣдко са намира
Въ обществата що диятъ въ свѣта,
Сѣвки смъртенъ ѿ почти презира
И говори противъ съвѣстѣта !

Съ тѣзи думи : « *Братска Добродѣтель* »,
Ти ще срѣщнешъ личности безъ чести,
Да с' облякли съ името пріятель.
И т' обичатъ сичкитѣ наредъ.

Често чувашъ : « *Ази тя обичамъ* »,
Ще ли вѣрвашъ че е отъ сѣрдце ?
Често срѣщвашъ комплиментъ отличенъ,
Не ще л' считаашъ, че е за лице ?

Щомъ та срѣщне, дава си ржката
Въ знакъ на явна искренна любовъ ;
« *Мой пріятель* » ! бѣбратъ му устата,
Но въ сѣрдце си да л' не крои гробъ ?

Той та пита за твоето здравіе
И желае ти добъръ животъ ;

Но заочно злобно та подравя,
И око му е на твой имоть.

При Мамона, ти си почитаемъ,
Съко слънце отъ всѣдѣ та грѣй;
Въ обществото крайно уважаемъ,
Ако-й би-щешъ най-голямъ злодѣй!

Съкой ти е първъ доброжелатель,
Първъ бранитель на твойто добро;
Ал' не вѣрвай той ти е ласкатель
За твоето струпано сребро.

Съсъ богатство, всѣкъ ти е пріятель,
Всѣкъ ти струва най-голямъ поклонъ;
Ти въ свѣта си славенъ благодѣтель,
И заслужвашъ Цезаровій тронъ.

Щомъ обаче Мамонъ та оставилъ
И съ Козма си заедно Даміанъ,
Всѣкъ твой искренъ скоро та забравилъ,
Никой не ти веч' кади таманъ.

Вчерашното слънце що та грѣло,
Днесъ безъ милость люто та гори,
И лицето що ти имни пѣло,
Днесъ безъ совѣсть злобно та кори.

Псето що предъ тебе е играло
И ти подло лизало ржка,
Днесъ то бѣсно-вѣрло та залало,
Гледа да та хване за крака.

Той вчера съсъ лице засмѣно
Казвалъ ти е въ срѣща: *добъръ день*,
Днесъ за него сѣщество презрѣно,
За укоръ си крайно отреденъ.

Щомъ та зарни отъ далечъ че идешъ,
Нѣма очи — струва са на слѣпъ;
Заминува нѣкакъ да н' го видишъ,
Да н' му кажешъ, че си нѣмалъ хлѣбъ.

Той що вчера за тебъ градъ градеше,
 Днесъ с' отвраща кат' отъ пѣкленъ врагъ ;
 Той що съ тебе ханка не дѣлеше,
 Днесъ ти тѣмче името подъ кракъ !

Ако сторишъ най-малката грѣшка,
 Като бѣденъ, пѣленъ си съсъ грѣхъ ;
 Вай на тебе ! сѣдбата ти ѣ тѣжка,
 Ти си вече на свѣта за смѣхъ !

На имотній злото не са вижда,
 Той на вредъ е сторилъ сѣ добро ;
 Но сирмаха сѣкой го обижда :
 Че у него не блѣщи сребро.

« На богатій сратѣтъ е трандафилъ,
 Казалъ нѣвганъ нашъ единъ глупецъ,
 Но сирмахѣтъ срамъ ако направилъ,
 Накачаватъ му завчасъ звѣнецъ. »

III

Сички тѣя явно ни доказватъ,
 Че въ свѣта днесъ нѣма добрина ;
 Че за обичъ ако ти приказватъ,
 Да не давашъ вѣра съ леснина !

Рѣчь *обичамъ* е на всѣкъ въ устата —
 Безъ разлика на сюрмахъ, богатъ ;
 Но то що е рѣдкость въ общества,
 Е да срѣщнешъ *Орестъ* и *Пиладъ* !

Мѣдрій казалъ, че пріятелството
 Е душата въ двѣ вѣрни тѣла
 Но тозъ святъ гласъ между обществото
 Нѣма отзивъ — нѣма го въ дѣла.

Другъ прибавилъ, че добрій пріятель
 Е безцѣненъ камѣкъ на свѣта,
 Да го имашъ, то е благодѣтель ;
 Но и тукъ е глуха съвѣстѣта !

На хилядо единъ ако случишь
 Съ обичъ върна, съ искренно сърдце,
 Съ *Слава Богу!* рѣчь да си заключишь,
 Па подай му двѣтъ си раѣцѣ.

Бранла 7 Юнія 1872

Д. П. Войниковъ.

КАКЪВЪ Е БЪЛГАРИНЪТЪ.

—О—

Живѣе, както Господь далъ
 Лукавство, злоба непозналъ;
 Или е миренъ той овчарь,
 Или орачь, или лозарь.
Такъвъ е наший Българинъ
На майка си достоенъ сынъ. —

КАКВА Е БЪЛГАРКАТА

—О—

Спретна, чиста и пристойна,
 Къщица е тя достойна,
 И работна и невинна,
 Отъ къмъ прелести обилна
Туй е Българката селенка
Нѣ не и съка гражданка

Ахъ! недѣйте на пріятель,
 Са надѣва въ черный день,
 Нѣма го — катъ непріятель,
 Той ще гледа удаленъ.
 Много рѣдко ще са срѣщне,
 Нѣкое добро сърдце,
 Погледъ милостивъ да мѣтне,
 Помощъ да ви поднесе.
 Тѣй бѣда кога ви дойде,
 Людскы страсти вы сплетѣтъ,
 Погледъ ви на горъ да пойде,
 И сърдца ще с' утѣшѣтъ.

С. Б.

ИЗВѢСТІЕ.

Когато излизе 17-та книжка II год. на «Читалище», въ който ся видѣ членътъ *Една стъпка напредъ*, Настоятелството на Българското Читалище въ Цариградъ по слѣдствие на едно прѣдложение отъ Екзархіята свика членове-тъ въ извънрѣдно засяданіе на 29 Іулія, за да разсѣди върху тоя членъ.

Това събрание рѣши едногласно. че понеже редакціята е съвършено свободна да наръжда подъ своя отговорность Списание то, по-добръ е да ся почакатъ довършваніето на казаный членъ и обѣщанитъ отъ редакціята изясненія, за да ся произнесе въ точно знаяніе на работѣта. Между това обаче Настоятелството като ся извѣсти на 1 Іулія, че Екзархията намѣрила за пуждно, безъ да чака 18-та книжка, да издаде опроверженіе на тоя членъ, то, за да отмахне всякоѣж причинѣ на разногласіе и за да успокои докаченитъ съвѣсти, опълномощи Г-на Ив. Найденовъ, членъ на Читалището и отговорникъ на Списание то да помоли П. Блаженство и Св. Синодъ да благоизволятъ да оттеглятъ това опроверженіе и да възложатъ върху Читалището грижіята да земи потрѣбнитъ мѣрки, за да ся двигне тая неволна съблазнь. Но понеже, както Г-нъ Ив. Найденовъ съобщилъ на Настоятелството, П. Блаженство неприялъ за жалость това прѣдложение, като казалъ, че не може да върне назадъ издаденото синодално рѣшеніе, Българското Читалище въ днешнето си засяданіе отъ 16 Іулія,

Като зима въ видъ, че то още на 29 Іулія бѣше рѣши-
ло да ся произнесе въ послѣдующето засѣданіе върху чле-
на «Една стѣпка напредъ».

Като зима въ видъ, че освѣнъ това Настоятелството,
водимо отъ помирителенъ духъ, по исканіе на обстоятел-
ствата пріяло, безъ да чака друго Читалищно засѣданіе, да
успокои читателитѣ, като прогласи, че казаный членъ, ако и
вмѣстенъ въ «Читалище» безъ лоше намѣреніе, по съдър-
жаніето си и по тълкуваніята, които носи, неможе да бѣде
полезенъ, а повече вреди съ обезпокояваніето на съвѣсти у
нашій младъ народъ, нѣ неприиманіето отъ естравъ на Ек-
зархїитѣ на това прѣдложеніе направи отъ тѣхъ жалостни
случкѣ по жалостенъ въпросъ, като побърка благополучный
исходъ отъ тѣхъ неволнѣ погрѣшкѣ на редакціитѣ.

То рѣшава :

1) Изявява публично жалоститѣ си за горѣреченный
жалостенъ случай, още и за това, дѣто е вѣзълъ въ егип-
петъ на «Читалище» членътъ Една стѣпка напредъ.

2) Това рѣшеніе да ся обнародува въ 19-тѣ книжкѣ
на «Читалище».

ЦАРИГРАДЪ. 16 Іуліа 1872

(За точность-тѣ на прѣписа.)

Настоятелството.